

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH

Hazırlayan
İbrahim İŞSİZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ

ŞIRNAK, 2019

T.C.
ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH

Hazırlayan
İbrahim İŞSİZ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ

ŞIRNAK, 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan
İbrahim İŞSİZ

TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Şâfiî Mezhebinde Ashâbü'l-Vücûh” adlı Yüksek Lisans tezi Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan
İbrahim İŞSİZ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ

Temel İslâm Bilimleri Bölümü Başkanı
Doç. Dr. Mehmet Sait UZUNDAĞ

KABUL VE ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ danışmanlığında İbrahim İŞSİZ tarafından hazırlanan “**Şâfiî Mezhebinde Ashâbü'l-Vücûh**” adlı bu çalışma jürimiz tarafında Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nda **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Savunma Tarihi: 13.09.2019

JÜRİ**İMZA**

Danışman :.....

Üye :.....

Üye :.....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun.....tarih
ve.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÜL

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İslâm toplumunun tarihi, kültürel, sosyal ve siyasi gelişimi, İslâm fıkında birçok yeni meselenin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu meselelere ise müctehidler çözüm getirmişlerdir. İslâm tarihinde fık ile ilgili çalışmalar, her devirde rağbet görmüş ve bu çalışmaların önemi büyük olmuştur. Peygamber (s.a.v.) zamanından başlayarak günümüze kadar fık, müslümanların yaşamlarında müstesna bir yer edinmiştir. Peygamber (s.a.v.) döneminden sonra fık ilminin taşıyıcıları olan müctehidler de fık ilminde önemli bir yer tutmuşlardır.

İşte bu mülâhaza ile Şâfiî mezhebi müctehidleri arasında önemli bir yere sahip olan ashâbü'l-vücûhu ele aldık. Klasik ulemamız içinde konu üzerinde en çok duran Nevevî (v. 676/1277) dir. Son zamanlarda Muhammed Hasan Heytû ashâbü'l-vücûh konusunu ele almışsa da müstakil bir eser olarak değil, müctehid konusu içinde işlediği görülmektedir. Yine Ahmet Muhyiddin Sâlih bir makalesinde konuyu kısa bir şekilde incelemiştir.

Şâfiî mezhebinde İmam Şâfiî'den (v. 204/820) başlayarak mezhebin gelişmesi başta olmak üzere her aşamada etkileri görülen ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin mezhepteki konumları, etkileri ve faaliyetleri göz önüne alındığında bu konunun önemi daha fazla ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ashâbü'l-vücûh bilinmeden Şâfiî mezhebinin tam olarak anlaşılamayacağı görülmektedir. Bu nedenle müctehid tabakalarından olan ashâbü'l-vücûh ele almayı önemli bulduk.

Çalışmamızın giriş bölümünde çalışmanın konusu, önemi, yöntem ve kaynakları açıklanmıştır. Birinci bölümde ashâbü'l-vücûh kavramı ve ashâbü'l-vücûh'un ortaya çıkışını ele almanın yanında, konumuzun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak olan ashâbü'l-vücûh ile alakalı kavramlar zikredilmiştir. İkinci bölümde ise ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin konumu, şartları, Şâfiî fıkında ashâbü'l-vücûhun tarifi, vecihlerin sayısı, vecihlerin öne alınma kriterleri, belli başlı ashâbü'l-vücûh âlimleri ve ashâbü'l-vücûh'un Şâfiî mezhebine katkısı gibi hususlara değinilmiştir.

Çalışmanın her aşamasında desteklerini esirgemeyen, yol gösteren ve değerli görüşlerinden istifade ettiğim tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ hocama, çalışmamızın konusunu belirlemede yardımcı olan Prof. Dr. Bilal AYBAKAN ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYDIN hocalarıma teşekkür ederim.

Katkılarını benden esirgemeyen Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ ve Dr. Öğr. Üyesi Şehmus ÜLKER hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli arkadaşım Ahmet ÇAKIR hocama desteklerinden dolayı şükranlarımı sunarım.

İbrahim İŞSİZ
Şırnak 2019

TEZİN BAŞLIĞI: ŞÂFÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH**Tez Yazarının Adı SOYADI: İbrahim İŞSİZ****Şırnak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim****Dalı, Yüksek Lisans, 13.09.2019****Danışman Ünvanı: Adı SOYADI: Dr. Öğr. Üyesi Fatih KARATAŞ****Şırnak 2019****ÖZET**

Bu çalışma Şâfî mezhebinde ashâbü'l-vücûh müctehidleri konusunu ele almaktadır. Bununla beraber ashâbü'l-vücûh kavramı, ashâbü'l-vücûhun ortaya çıkışı ve hangi müctehidler oldukları tespit edilmeye çalışılarak, Şâfî mezhebindeki bu müctehidlerin ilmî mertebeleri ve konuları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ashâbü'l-vücûh konusu klasik eserler bağlamında ele alınmıştır.

Ashâbü'l-vücûh müctehidleri Şâfî fikhında büyük bir öneme sahiptirler. Çünkü bu müctehidlerin İmam Şâfî'den itibaren var oldukları kabul edilmektedir. Dolayısıyla Şâfî mezhebinin ortaya çıkışı ve gelişimi başta olmak üzere konuları ve ortaya koydukları görüşleriyle Şâfî mezhebinde büyük bir rol ve etkiye sahip olmuşlardır.

Şâfî fikhında büyük önem arz eden bu müctehidler, ilmi tabaka bakımından mutlak müntesip müctehidden sonra gelen, mezhep imamının usulüne bağlı kalan ve görüşleri mezhepte vech olarak kabul edilen müctehidlerdir. Sayı bakımından büyük bir tabaka olan bu müctehidlerin görüşlerinin hangisinin dikkate alınacağı konusu ise belli kurallara tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şafii, Vech, Ashâbü'l-Vücûh, İctihad.

THESIS TITLE: ASHABU'L-WUJUH IN SHAFI'I SECT**Thesis Author: İbrahim İSSİZ****Şırnak University, Institute Of Social Sciences Department Of Basic Islamic
Sciences, Master Degree, 13/09/2019****Thesis Advisor: Assistant Professor Fatih KARATAŞ****Şırnak 2019****ABSTRACT**

This study deals with the issue of ashabu'l-wujuh mujtahids in the Shafi'i sect. However, the concept of ashabu'l-wujuh, the emergence of ashabu'l-wujuh and which mujtahids they are were tried to determine, and the scientific ranks and positions of these mujtahids in the Shafi'i sect were tried to be revealed. The subject of ashabu'l-wujuh has been dealt with in the context of classical works.

The mujtahids of the ashabu'l-wujuh have a great importance in Shafi'i Fiqh. Because it is accepted that these mujtahids have existed since Imam Shafii. Therefore, they have had a great role and influence in the Shafi'i sect with their positions and their views, especially in the emergence and development of the Shafi'i sect.

These mujtahids, which are of great importance in the Shafi'i Fiqh, are the mujtahids who came after the absolute follower mujtahid in terms of the scientific layer, who adhered to the procedure of the Imam of the sect and whose views are considered vech in the sect. The issue of which of the opinions of these mujtahids, which are a large layer in number, will be taken into consideration, has been subject to certain rules.

Key Words: Shafi'i, Vech, Ashabu'l-Wujuh, Ijtihad.

ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI	I
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	II
KABUL VE ONAY.....	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	1
II. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
ASHÂBÜ'L-VÜCÛHUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	3
1.1. Ashâbü'l-Vücûh Kavramının Tanımı ve Mahiyeti.....	3
1.1.1. Ashâb Kavramı	3
1.1.2. Vücûh Kavramı	4
1.1.2.1. Vücûh Kavramının Lügat Anlamı.....	4
1.1.2.2. Vücûh Kavramının İstilahî Anlamı	6
1.1.3. Vücûh Kavramının Ortaya Çıkışı	6
1.1.4. Ashâbü'l-Vücûh.....	8
1.2. Ashâbü'l-Vücûh ve İlmî Faaliyetleriyle İlgili Kavramlar	8
1.2.1. İctihad	8
1.2.2. Müctehid	9
1.2.3. Nass.....	12
1.2.4. Muharrec	13
1.2.5. Fetvâ.....	14
1.2.6. İstinbat.....	16

1.2.7. Tercih	16
1.2.8. Tahric	17
1.3. Tabakatü'l-Fukahâ (Müctehid Tabakaları).....	18
1.3.1. Müstakil Müctehid	20
1.3.2. Müntesip Müctehid	22
1.3.2.1. Müntesip Mutlak Müctehidler.....	23
1.3.2.2. Ashâbü'l-Vücûh	24
1.3.2.3. Ashâbü't-Tercîh	25
1.3.2.4. Müftâ Bih Görüşleri Bilenler	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
ŞÂFİÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH	27
2.1. Ashâbü'l-Vücûhun Mahiyeti	27
2.2. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Var Oldukları Dönem.....	28
2.3. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Şartları	32
2.4. Hanefî ve Şâfîilerdeki Tabakatü'l-Fukahâ Açısından Ashâbü'l-Vücûh....	34
2.5. Vecihlerin Mezhep İmamına Nisbeti.....	35
2.6. Vecihlerin Sayısı.....	36
2.6.1. Bir Vecih Üzere Olan Meseleler	38
2.6.2. İki Vecih Üzere Olan Meseleler	38
2.6.3. Üç Vecih Üzere Olan Meseleler	40
2.6.4. Dört Vecih Üzere Olan Meseleler.....	40
2.6.5. Beş Vecih Üzere Olan Meseleler	41
2.6.6. Altı Vecih Üzere Olan Mesele	43
2.6.7. Yedi Vecih Üzere Olan Mesele	44
2.7. Vecihler Arasında Tercih Usûlü	46
2.8. Vecihlerde Sahîh ve Esah Kavramı	47
2.9. Vecih ile Tahric Arasındaki Fark	48
2.10. Tahricü'l-Vücûh	49
2.11. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Sayısı	50
2.12. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Şâfîî Mezhebine Katkıları	53
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	57
ÖZGEÇMİŞ	62

KISALTMALAR

a.s.	:Aleyhisselam
b.	:Bin, ibn (Ođlu)
c.	:Cilt
bkz.	:Bakınız
c.c.	:Celle Celâlühü
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
hz.	:Hazret-i
r.a.	: Radıyallahu anh
çev.	:Çeviren
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vd.	: Ve diđerleri
v.	:Vefat
Yay.	:Yayınları
Thk.	:Tahkik eden

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Önemi

İslam Peygamberi (s.a.v.) ile başlayan fıkıh, hicri II. asırdan başlayarak müstakil bir ilim olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu ilim zamanla fukaha tarafından sistematik bir yapıya kavuşturularak geliştirilmiştir. Fıkıh ilminin gelişimine öncülük eden bu müctehidler zamanla farklı tabakalara ayrılmışlardır. Bu çalışmada Şâfiî mezhebi müntesip müctehidler tabakasından olan ashâbü'l-vücûh konusu ele alınmıştır.

Şâfiî mezhebinde ashabu'l-vücûh müctehidlerinin hangi kategoride olduğu, konumu, Şâfiî mezhebindeki ağırlığı ve mezhebe etkisini anlamak için öncelikle müctehidi ve mezhepteki yerini bilmekte fayda vardır. Bu nedenle çalışmamızda Şâfiî'den hemen sonra başlayıp mezhebin tamamlanması olarak sayılabilecek dördüncü yüzyılın sonlarına kadarki zaman diliminde var oldukları kabul edilen ashâbü'l-vücûh ele alınarak, Şâfiî mezhebinde konularını, görüşlerinin Şâfiî mezhebindeki yerlerini, bu görüşlerin sayı ve tercih usülleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şâfiî mezhebinin temel taşlarını oluşturan ashâbü'l-vücûhu anlamak, Şâfiî mezhebinin mezhepleşme ve gelişmesinin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ashâbü'l-vücûh ictihadlarının Şâfiî mezhebinde çok olması ve bu konu üzerine yapılan çalışmaların yetersiz olması, bu konuda çalışmayı önemli kılmış olup, bizleri böyle bir konuyu araştırmaya sevketmiştir.

II. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Birinci bölümde kavramlar ile ilgili olarak fıkıh istilahlarna yönelik eserler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra usûl kitaplarının çalışmayla ilgili bölümleri tespit edildikten sonra, gerekli okumalar yapılarak ilgili bölümlerden gerekli görülen notlar tutulmak suretiyle yararlanılmıştır. Bunun yanında fûru-u fıkıhtan da gerekli olan örnekler klasik eserlerden verilmiştir. Çalışmamız genel olarak klasik eserler dikkate alınarak hazırlanmış olmakla birlikte, konuyla alakalı yazılan modern çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Çalışmamızda fetvâ adabı ile ilgili kitapları olan İbnü's-Salâh'ın (v. 643/1245) *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbn'is-Salâh* ve Nevevî'nin (v. 676/1277) *Âdabü'l-Müfti ve'l-Müstefti* eserlerinin yanında Şâfiî usûl eserleri olan Gâzzalî'nin (v. 505/1111) *Mustasfâ'sı*, Râzî'nin (v. 606/1210) *el-Mahsûl*'ü, Sem'anî'nin (v. 489/1096) *Kavâti'u'l-edille'si*, Amidî'nin (v. 631/1233) *İhkâm*'ı ve Cüveynî'nin (v. 478/1085) *Burhan*'ı başvurduğumuz eserlerden bazılarıdır. Fûrû-u fıkıh eserleri olan Nevevî'nin *Mecmu'* ve *Ravzatü't-tâlibîn'i*, Cüveynî'nin *Nihâyetü'l-Matlab*'i ve Şîrâzî'nin (v. 476/1083) *el-Mühezzeb* adlı eserleri kaynak olarak ele aldığımız başlıca eserlerdir. Kavâsimî'nin *el-Medhal ilâ mezhebi İmâm eş-Şâfiî*, Heytû'nun *el-İctihad ve tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye* ve Ebû Zehra'nın *el-İmâm eş-Şâfiî: Hayâtühû ve 'asruhû-ârâ'ühû ve fikhuh* başvurduğumuz eserlerden bazılarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ASHÂBÜ'L-VÜCÛHUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Çalışmanın bu bölümü ashâbü'l-vücûh müctehidleri ile ilgili olan kavramlar ve tabakatü'l-fukahâ (müctehid tabakaları) hakkında bilgiler içermektedir. Ashâbü'l-vücûh kavramının ortaya çıkışı ve ıstilahî anlamı ele alındıktan sonra, ashâbü'l-vücûh kavramı başta olmak üzere ictihad, müctehid, fetvâ, tercih ve tahrir kavramları ele alınmıştır. Aktarılan bu kavramlar ile çalışmanın daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir.

1.1. Ashâbü'l-Vücûh Kavramının Tanımı ve Mahiyeti

1.1.1. Ashâb Kavramı

Sâhib kelimesinin çoğulu olan ashâb kelimesi, arkadaş, dost, mâlik olma anlamlarına gelir.¹ Ashâb, Peygamberimizi gören, ona inanan ve İslâm üzere vefat eden kişilere verilen isimdir.² İzafe edildiği şeye göre bu kelime farklı manalar kazanır. Örneğin ashâb-ı Bedir dediğimizde Bedir savaşına katılanlar anlamına gelir. Ashâb-ı hadîs dediğimizde de hadîs ehli, hadisçiler, hadis öğrenim ve öğretimiyle uğraşanlar anlamına gelir.

Şâfiî fıkıh ıstilahâtında ise ashâb; İmam Şâfiî'nin belirlediği kaidelere bağlı kalan ve mezhepte büyük bir ilmî birikime sahip müctehidlere verilen isimdir.³

İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî (v. 478/1085) *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb* adlı eserinde Şâfiî mezhebi ıstilahında ashâb kelimesini şöyle açıklamaktadır: “Ashâb İmamı Şâfiî'nin arkadaşları anlamına gelir. Sonra bu kelime genişletilerek mezhepte meşhur olan tüm fakihler için kullanılmıştır. Bu kelime sadece İmam Şâfiî ile oturan ve ondan ilim alanlarla sınırlandırılmamıştır. Fakihler arasındaki zaman ve mekân ayırımına bakılmaksızın Şâfiî müctehidleri ashâb olarak isimlendirilmiştir.”⁴ Genel anlam itibarı ile bir fakihin Şâfiî mezhebinde ashâbtan

¹ Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr el-Efrikî el-Mısırî, “s-h-b”. *Lisânü'l-Arab*, Darü's-Sadr, Beyrut 2010, I, s. 519-521. ; Luvîs Ma'lûf el-Yesûî, “shb”, *el-Müncid fi'l-Luğa*, Matbaatü'l-Kasûlikîyye, Beyrut 2010. s. 416

² Ahmet Muhtâr Ömer , “shb”, *Mu'cemaü'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-Muâssire*, Âlemü'l-Kütüb, Kahire 2008, III, s.1269.

³ Ekrem Yusuf Ömer el-Kavâsimî, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Dârü'n-Nefâis, Ürdün 2003, s. 507.

⁴ Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullâh b. Yûsuf, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdulazim Mahmud ed-Dib, (Muhakkikin mukaddimesi), Dârü'l-Minhâc, Cidde 2007, I, s.172.

sayılabilmesi için o fakihin Şâfiî mezhebinde ilim bakımından belli bir seviyeye ulaşmış olması gerekmektedir.

Muhammed Hasan Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiî* adlı eserinde ashâb ile ilgili olarak, Şâfiî mezhebinde bazı müctehidler İmam Şâfiî'nin gerçek mânada arkadaşları olduğunu, bazılarının da gerçek manada İmam Şâfiî'nin arkadaşları olmadığını, onların Şâfiî'den ilim de almadıklarını, sadece Şâfiî'nin öğrencilerinin öğrencileri olduklarını aktarır. Buna göre Büveytî (v.231/846), Yûnus (v.264/878) ve Rebî' (v.256/870) gibi müctehidler Şâfiî'nin gerçek arkadaşlarıdır. Enmâtî (v.288/901), Istahrî (v.328/940), İbn Hayran (v.320/932) ve İbn Ebî Hureyre (v.345/956) ise Şâfiî'nin gerçek arkadaşları olmayıp söz konusu fakihler mecazî manada İmam Şâfiî'nin arkadaşlarıdır.⁵

1.1.2. Vücûh Kavramı

1.1.2.1. Vücûh Kavramının Lügat Anlamı

Vücûh ve evcûh kelimelerinin tekili olan “vech”, lugatta birbirinden bağımsız birçok farklı anlamda kullanılmıştır. Vech kelimesinin ilk etapta insanın göz, burun ve ağız gibi organlarının yer aldığı yüz manasını ifade ettiği kabul edilmekle beraber, taraf, yön, yol, nevi, kısım ve tarz gibi pek çok anlama geldiği de bilinmektedir.⁶ Vech kelimesi, sözlüklerde herhangi bir şeyin ön yüzü anlamında da kullanılır.⁷ Vechü'l-insan kelimesindeki vech, insanın yüzü anlamında kullanılmıştır.⁸ Maide suresindeki

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ^٩

“Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”⁹

Ayetinde “vucûhekum (وجوهكم)” kelimesi bu anlamda kullanılmıştır.¹⁰

Sözlüklerde vech kelimesine bir şeyin zâtı, kendisi manası da verilmiştir. Nitekim Kur'an'da da bu manada kullanılmıştır. Mesela كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ “O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır ve siz ancak O'na

⁵ Muhammed Hasan Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1988, s. 46-47.

⁶ Ahmet Muhtâr Ömer, “vch”, *el-Meknezü'l-Kebîr*, Şirketü's-Sütur, Riyad 2000, s.852.

⁷ İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.555

⁸ Muhammed Kal'acî, *Mu'cemu lugati'l-fukahâ*, Nefâis li't-tibâati ve't-tevzi', Beyrut 1988, s.499.

⁹ Mâide, 5/6

¹⁰ İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.555.

döndürüleceksiniz.”¹¹ Âyeti ve عَلِيمٌ اللَّهُ وَإِسْعَ عَلِيمٌ “Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır. Şüphesiz Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, çok bilgilidir.”¹² Mealindeki ayette vech (وجه) kelimeleri zat anlamında kullanılmıştır.¹³

Kur’an’ın فَاقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا “O halde sen hanîf olarak bütün varlığıyla dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel.”¹⁴ Ayet-i kerimesinde vech kelimesi yönelme, tabi olma anlamında kullanılmıştır.¹⁵

Vech kelimesi, bazen “kavmin ileri geleni”, bazen de “görüş” anlamında kullanılmıştır. “وجه القوم - هذا وجه الرأى” kelimelerinde, vech birinci kullanımda “kavmin ileri geleni”, ikinci kullanımda de ise “bu benim görüşüm” anlamında kullanılmıştır.¹⁶

Vechü’l-beyti (وجه البيت) kullanımında evin kapı olan tarafı kast edilirken, vechü’n-nehâr (وجه النهار) kelimesinde ise sabah namazı, bazısına göre de sabahın ilk saatleri şeklinde ifade edilmiştir. Vechü’n-Necm (وجه النجم) kelimesi de yine yıldızın insana görünen tarafı anlamına gelmektedir.¹⁷ Reculun züvecheyn (رجل ذ وجهين) kelimesinde de vech, kalbinin tersini yapan, ikiyüzlü olan kişi anlamında kullanılmıştır.¹⁸

Çoğul kullanımda vücûh kelimesi kalp anlamına da gelmektedir. لَتُسَوَّرَنَّ صُفُوفَكُمْ “Saflarınızı düzeltin yoksa Allah kalplerinizin arasına ihtilaf sokar.” Hadis-i şerifindeki beyne vücuhukum (بين وجوهكم) kelimesindeki vech kalp anlamında kullanılmıştır.²⁰

Ashâb kelimesi, vücûh kelimesi ile beraber kullanıldığında ise Şâfiî mezhebinde vech sahibi olan müntesip müctehidlerden olan ashâbü’l-vücûh mertebesi kast edilmiş olur.

¹¹ Kasas, 28/88.

¹² Bakara, 2/115.

¹³ İbrahim Enis, Abdulhalim Muntasır, Atiyete es-Savalihî v.dğr., “vch”, *Mu’cemü’l-Vasît*, Mu’cemü’l-lugati’l-Arabiyye-Mektebetü’ş-Şurûku’d-devliyye, 2004, s.1015. ; İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.555.

¹⁴ Rum, 30/30.

¹⁵ İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.555.

¹⁶ İbn Munzûr, “vch”, XIII, s. 555. ; Kal’acî, *Mu’cemu’l-lugat*, s. 499.

¹⁷ İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.556.

¹⁸ İbn Manzûr, “vch”, XIII, s.556.

¹⁹ Buhârî, “Ezan”, 71.

²⁰ Enis, “vch”, s. 1015-1016.

1.1.2.2. Vücûh Kavramının İstilahî Anlamı

Vech kelimesi istilahî anlamda; Şâfiî mezhebine mensup müctehidler tarafından İmam Şâfiî'nin usûl ve kaidelerine göre ortaya koydukları görüşleri ifade eder.²¹ Eğer müntesib müctehid ictihadını imamının kavaid ve usûlüne göre ortaya koymuyorsa onun ictihadı mezhepte vecih olarak adlandırılmaz. Fakat o görüş (ictihat), ona has bir ictihad olur.²²

Hatîb eş-Şirbînî (v. 977/1570), Muğni'l-muhtâc'ın başında vecihler ile ilgili olarak şöyle bir tanımlama yapmaktadır: “Şâfiî mezhebine bağlı, ictihad kudretine sahip âlimlerin, mezhep usûlüne ve İmam Şâfiî'nin koyduğu kurallara dayanarak çıkardıkları hükümlere denir. Bunlar mezhebin çerçevesi içinde kabul edilir.”²³

Karadâğî de, Beydâvî'nin Ğâyetu'l-Kusvâ adlı eserine yaptığı tahkikin mukaddimesinde vechi şöyle tanımlamıştır: “Müntesip müctehid, imamın çerçevesini çizdiği usûl ve kaidelerine göre tahricta bulunarak Şâfiî mezhebinde yeni bir hüküm ortaya koyar. Müctehidin ortaya koyduğu bu hüküm mezhepte vech olarak tanımlanır.”²⁴

Sakkaf, *Mu'cemu fi Maslahati Fikhi's-Şâfiyye* isimli eserinde vechin tanımını yukarıdaki tanımla aynı sayılabilecek şekilde şöyle vermektedir: “İmam Şâfiî'nin ashâbı tarafından, İmamın ortaya koyduğu kural ve kaidelere göre çıkarılan hükümlerdir.”²⁵

Yukarıda verilen tanımlardan anlaşıldığı gibi ortaya konulan bir görüşün Şâfiî mezhebinde vech olarak kabul edilebilmesi için o görüşün müntesip müctehid derecesinde olan bir müctehitten sadır olması gerekmektedir. Bunun yanında bu görüşün Şâfiî'nin usûl ve kavaidine göre ortaya konulan bir görüş olmalıdır.

1.1.3. Vücûh Kavramının Ortaya Çıkışı

Vücûh kavramının ilk defa kimler tarafından kullanıldığı net olarak bilinmemektedir. Ahmet Muhyiddin Salih; vücûh kelimesinin ilk defa kimler

²¹ Ahmed b. Ebî bekr b. Sümeit el-Alevî el-Hadramî eş-Şâfiî, *el-İbtihâc fî beyâni Istilâhi'l-Minhâc* (Minhâcu't-Tâlibîn eki), Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005, s. 671. ; Bilâl Aybakan, “Şâfiî Mezhebi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXVIII, s. 242.

²² İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdümelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâi en-Nîsâbü'rî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, (muhakkikin mukaddimesi), Dâru'l-Minhâc, Cidde 2007, I, s. 169.

²³ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halîl Aytârî, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1997, I, s. 36.

²⁴ Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Ğâyetu'l-Kusvâ fî Dirâyeti'l-Fetvâ*, thk., Alî Muhyiddîn Alî el-Karadâğî, (Nâşirin önsüzü), Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2007, I, s.145.

²⁵ Sakkaf b. Ali el-Kafi, “vch”, *Mu'cemu fi Maslahati Fikhi's-Şâfiyye*, 1997. s. 93.

tarafından kullanıldığını bilinmediğini, fakat Mâverdî (v. 450/1058) nin *el-Hâvi'l-kebir* adlı eserinde bu konunun çokça kullandığını ifade etmiştir. Ayrıca, Mâverdî'nin vücûhu üst düzey bir tertip ve yöntemle ele almasından kaynaklı olarak vücûhun, Mâverdî den çok önce ele alınan bir konu olduğunu aktarmaktadır.²⁶

Bizim tespitlerimize göre de vech kelimesi Mâverdî'nin *el-Hâvi'l-kebir* adlı eserinin birçok yerinde geçmektedir. Bu kelimenin görüş anlamında kullanıldığı görülmektedir.²⁷ Örneğin Maverdi yıkanıp namazı kılınan fakat kefenlenmeden defnedilen bir kişinin durumu ile ilgili iki vecih olduğunu kaydeder. Birinci veche göre ölünün çıkarılıp kefenlenmesine gerek olmadığına hükmederken, ikinci veche göre ise, ölü yıkanmadan gömülmüşse çıkarıp yıkanması gerektiği gibi kefenlemeden gömülen ölünün de kefen için çıkarılması gerekmektedir.²⁸ Dolayısıyla Şâfiî mezhebi literatüründe önemli bir yeri olan vücûh kelimesinin kullanımının Mâverdî tarafından sistemli ve çokça kullanıldığı görülmektedir.

Tespitlerimizde vücûh kelimesinin Mâverdî'den önce de kullanıldığı görülmektedir. Fakat İmam Şâfiî'den ders almış talabeleri tarafından bu anlamda kullanıldığına rastlamadık. Şâfiî'nin en önemli öğrencilerinden olan Müzenî (v. 264/878) *Muhtasar*'ın da vech kelimesini kullanmaktadır. Müzenî, vech kelimesini kullanırken görüş anlamında değil, kısım, çeşit ve başka bir açı anlamlarında kullandığı görülmektedir.²⁹

Mehâmilî'nin (v. 415/1024) *el-Lübâb fi'l-fikh* adlı eserinde vücûh kelimesini yoğun bir şekilde kullanılmasa da bu kelime eserinin birçok yerinde geçtiği görülmektedir. Vücûh kelimesinin kullanıldığı yerlerden biri de hul' meselesidir. Mehâmilî hul' anlaşmasının üç şekilde gerçekleşebileceğini aktarır. Bu anlaşma, ya bir bedel üzere olur ve onu öder. Ya da fasid bir bedel üzere olur; o zamanda mehri misil verir. Veya hul' anlaşması bedelsiz olur. Bedelsiz olma durumunda da iki vecih üzere olur. Birinci veche göre hiçbir şey gerekmez. İkinci

²⁶ Ahmet Muhyiddin Sâlih, "Ashâbü'l-Vücûh fi Fikhî'sh-Şâfiî ve eserühüm fi tatavuri'l-Mezheb", *Mecelletü Midadü'l-Âdâb*, Sayı III, 2011, s. 448.

²⁷ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, thk. Alî Muhammed Muavvad/Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, III, s. 73.; XIV. s.121. ; VII,s. 161.

²⁸ Mâverdî, *Hâvi'l-Kebîr*, III, s. 63.

²⁹ Ebû İbrâhim İsmâil b. Yahya b. İsmâil el-Mısırî el-Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*, thk. Muhammed Abdulkâdir Şâhin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, s.180, 192.

veçhe göre ise mehri misil vermesi gerekir.³⁰ Burada Mehâmilî'nin açık bir şekilde vücûh kelimesini kullandığı görülmektedir.

Süt anenin çocuğu emzirmesi meselesinde; üç vecih vardır (ففیه ثلاثة أوجه) demek suretiyle vücûh kelimesini kullanmıştır.³¹

Bu tespitlere göre vücûh kelimesinin ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin görüşü anlamında kullanılmasının Mehâmilî'den başlayarak kullanıldığı söylenebilir. Bununla beraber Mehâmilî de vücûhu nadiren kullanmıştır. Mehâmilî'den sonra ise vücûh kavramının çokça kullanıldığı görülmektedir. Bu tespitlere göre bu kavramın Şâfiî mezhebinde kullanılmasının hicrî beşinci yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıktığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

1.1.4. Ashâbü'l-Vücûh

Müctehidler, mezheplerde ilmî derecelerine göre tabakalara ayrılmışlardır. Şâfiî mezhebinde de müctehidler konumlarına göre bir tasnife tabi tutularak, mutlak ve müntesip olmak üzere iki kısma ayrılmışlardır. İkinci kısım olan müntesip müctehidler de kendi içinde dört alt kısma ayrılmıştır. Ashâbü'l-vücûh müctehidleri bu kısımlar arasında bulunan müctehidlerdir.

Şâfiî mezhebi müctehidlerini kısımlara ayıran İbnü's-Salâh, ashâbü'l-vücûhu müntesip müctehid olarak kabul etmiştir. İbnü's-Salâh, ashâbü'l-vücûhu; mezhepte müctehid, fıkıh ve fıkıh usulünü bilen, mezhep imamının ictehadlarının arasında olmayanı yine onun usûl ve kaidelerine göre fikhına katan kişi olarak tanımlamıştır.³²

1.2. Ashâbü'l-Vücûh ve İlmî Faaliyetleriyle İlgili Kavramlar

1.2.1. İctihad

İctihad kelimesi Arapçada (جهد) “ce-he-de” kökünden gelmektedir. (جهد) “ce-he-de”, kelime olarak; güç, tâkat, çaba ve meşakkat anlamlarına gelir. İctihad kelimesi ise sözlüklerde çalışmak, elinden geleni yapmak, zor, meşakkatli olan bir işi başarmak için elinden geleni yapmak ve bunun için bütün gayretini sarf etmek gibi anlamlara gelir.³³

³⁰ Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Mehâmilî ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikhi's-Şâfiî*, thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî, Daru'l-Buhari, Medine 1995, s. 325.

³¹ Mehâmilî, *el-Lübâb*, s. 343.

³² İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s. 32.

³³ İbn Manzûr, “Chd”, III, s. 133.

İctihad, yapılması külfet ve sıkıntı gerektiren zor işler hakkında kullanılır. Yapılmasında herhangi bir zorluk ve meşakkat olmayan işler için icthad kelimesi kullanılmaz.³⁴

Kelimedeki cim harfi fetha ile okunduğunda meşakkat, damme ile okunduğunda ise güç ve kuvvet anlamında kullanılmıştır.³⁵ “Ce-he-de” kelimesinin masdarı olan “cehd” ve “cühd” kelimesi ayet ve hadis-i şeriflerde birçok kez geçmektedir.

Kur’ân’ı Kerim’de bu kullanımla ilgili tevbe süresinin 79. Ayeti örnek olarak verilebilir وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ “güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları”³⁶ ayet-i kerimesindeki cühd kelimesi güç, takat anlamında kullanılmıştır.

Cehd kelimesinin hadis-i şerifteki kullanımı ile ilgili olarak da şu örnek verilebilir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- يَتَعَوَّذُ مِنْ جَهْدِ الْبَلَاءِ، وَدَرْكِ الشَّقَاءِ، وَسُوءِ الْقَضَاءِ، وَشَمَاتَةِ الْعَدَاءِ.

Ebû Hüreyre’den (r.a) şöyle dediği rivayet olunmuştur: Rasûlullah (s.a.v.) meşakkatli belâdan, helak olmaktan, kötü kazadan ve düşmana maskara olmaktan Allah’a sığınırdı.³⁷

Bir fıkıh terimi olarak icthad, fakihin tafsîlî delillerden şer’î-amelî hükümleri çıkarmak için bütün imkânını, gücünü harcaması mânasına gelir. Bütün imkânını harcaması cümlesinden anlaşıldığı gibi “talep hususunda artık daha fazlasını yapamayacağını hissedecek ölçüde bütün gücünü sarfetmektir.”³⁸

1.2.2. Müctehid

Müctehid, şer’î delillerden amelî hükümleri çıkarabilme kudretine sahip olan kişi olarak tanımlanır. Söz konusu kişi naslardan hüküm çıkarabilecek kudrete

³⁴ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, el-Mustasfâ, thk, Hamza b. Züheyr Hâfiz, el-Câmiatü’l-İslâmiyye-Külliyetü’ş-şerîa, Medine 1993, IV. s. 4.

³⁵ Muhammed Murtaza el-Hüseynî ez-Zebîdî, “chd”, *Tâcü’l-‘Arûs Min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kuveyt 1994, VII. s. 538.

³⁶ Tevbe, 9/79.

³⁷ Buhârî, “Daavât”, 80.

³⁸ Ebû Amr ve Osman b. Hâcib el-Malikî, *Şerhu Muhtasarü’l-Müntehâ el-Usûli*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dârü’l- Kütübi’l- İlmiyye, Beyrut 2004, III. s.579. ; Ebü’l-Hasen (Ebü’l-Kâsım) Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa’lebî el-Âmîdî, *el-İhkâm fî usûli’l-Ahkâm*, Dârü’s-Samiî, Suudi Arabistan 2003, IV. s.198.

sahip olan, bunun için elinden geleni yapan ve bu yolda bütün gücünü kullanan kişidir.³⁹

Müctehid olmayan bir kişi her ne kadar ilmî takatini sarf etse de görüş belirttiği söz konusu mesele ictihad olarak kabul edilmez. İctihad, ancak müctehid için gerekli olan şartları taşıyan kişinin ilmî gayreti sonucu ortaya çıkar.

Bir müctehidin ictihad edebilmesi için kendisinde barındırması gerekli olan şartlar vardır. Bu şartlar sağlandığı zaman o müctehid ictihad edebilme ehliyetine sahip olur. Müctehidin ictihatta bulunabilmesi için gerekli olan şartları barındırma gerekliliği konusunda fukahâ ittifak etmişlerdir. Bu şartların neler olduğu ve sayılarının kaç tane olduğu konusunda ise farklı görüşler mevcuttur.

İmam Şâfiî, *er-Risâle* ve *el-Üm* adlı eserlerinde müctehidde bulunması gereken şartları ele almıştır. Şâfiî, müctehidde bulunması gereken şartları; Kur'ân-ı Kerîmi bilmek, Sünneti bilmek, Arapçayı bilmek, üzerinde icmâ' edilen konuları ve ihtilaf edilen konuları bilmek, kıyası bilmek, akıllı olmak (değerlendirme gücü iyi olmak), sağlam bir inanca sahip olmak ve hükümlerin amaçlarını kavrayabilecek seviyede olmak şeklinde kaydetmiştir.⁴⁰

Şâfiî usûl kitaplarında müctehitte bulunması gereken şartların bazılarını, usûlcüler daha önemli görmüştür. Usûlcülerin bir kısmı da müctehid şartlarına yeni şartlar eklemiştir. Bazılarının da müctehitte bulunması gereken şartların hepsini zikretmediği görülmektedir. Dolayısıyla müctehidin şartlarında önem sıralamasına göre çıkarmalar veya eklemelerin yapıldığı görülmektedir.

İmâmü'l-Haremeyn Cüveynî, *el-Burhân* adlı usûl kitabında: "Üstadım, müctehidin şartlarını kırk tane olarak saydı. Biz burada kısaca sayacağız"⁴¹ demektedir. Buna göre müctehidin şartları önem sıralamasına göre çıkarmalar veya eklemeler yapılarak kaydedilmiştir.

Müctehidin şartlarında önemli hafiflemeler yapan Gazzâlî (v. 505/1111), bunları ikiye indirgemıştır. Birinci şart, Şer'ın kaynaklarını anlayıp kavradıktan sonra bu kaynaklar hakkında bir kanaatinin oluşması, buna bağlı olarak öne alınması gerekli olanları öne almak, arkaya bırakılması gerekenleri de arkaya bırakmaktır. İkinci şartı ise müctehidin adalet sahibi olması gerektiğini ve adaletine zarar verecek

³⁹ Halid Ramazan Hasan, "Müctehid", *Mu'cemû usûli'l-fikh*, Ravda, Mısır 1997, s. 249.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Ümm*, thk. Mahmûd Matraccî, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VII, s.497. ; Şâfiî, *er-Risâle*, s. 510-511.

⁴¹ İmâmü'l-Haremeyn Ebû'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbü'rî, *el-Burhân fî usûli'l-fikh*, thk. Abdülazîm ed-Dîb, Devha, Katar 1979, s.1330.

günahlardan da kaçınması gerektiğini vurgular. Gazzâlî daha sonra ikinci şartın ictihadın şartı değil, ictihadın kabulünün şartı olduğunu açıklamaktadır.⁴² Daha sonra Gazzâlî, müctehid derecesine ulaşmak için hükümlerin dayandığı kaynakları ve bunlardan hüküm çıkarmayı öğrendiği zaman kişinin fetvâ verebileceğini aktarır. Gazzâlî daha sonra hükümlerin dayandığı kaynakları ve hüküm çıkarma metodları için gerekli olan şartlarda tahfiplerde bulunarak detaylı olarak aktarmaktadır.⁴³

Genel kabul görmüş müctehid şartlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: a) İslâm: Müslüman olmayan birinin İslâmı tam anlamıyla anlaması ve İslâm hakkında sağlıklı görüşler illeri sürmesi düşünülemez. Dolayısıyla ictihadda bulunacak kişinin müslüman olması gerekir. İctihatta bulunacak kişinin Allah'ı tanınması ve Peygamberi tasdik etmesi şarttır. Müctehid için kelâm ilmînde mütabahir olması ise şart değildir.⁴⁴ b) Adâlet: Adâlet şartı da müctehidin ictihadına itimad edip etmeme ile ilgili bir şarttır. Yoksa fâsık bir kişi de müctehid mertebesine ulaşabilir. Gazzâlî, “Âdil olmayanın fetvâsı kabul olmaz”⁴⁵ diyerek âdil olma şartını fetvânın kabulünde gerekli şart olarak dile getirmiştir. Buradaki âdil olma şartı, sahibini büyük günahlardan sakındıran ve küçük günahlarda ısrar etmeyi engelleyen şarttır. c) Arapça bilmek: Müctehid, arapça dilini, nahiv, sarf, belâgat ve Arap şiirlerini bilmeli. Kur’ân Arapça olduğu için, dil kaideleri, nahiv, sarf ve belâgat bilmeyenin Allah'ın kitabını, Peygamberin (s.a.v) sünnetini anlaması mümkün değildir.⁴⁶ d) Kur’ân-ı Kerim’i bilmek: Müctehidin, başvurulacak birinci kaynağı, helâl ve haramın onunla tanındığı ve İslâm'ın ana kaynağı olan Kur’ân'ı bilmesi gerek. Kur’ânı bilmek derken, sadece anlamını değil aynı zamanda ondan hüküm çıkarabilmesi de kastedilmektedir. Müctehid Kur’ân'da umum-husus, nâsîh-mansûh zahir ve mücmeli bilmelidir.⁴⁷ e) Sünneti bilmek: Kur’ân'ı bilmek ile ilgili maddede geçen, umum-husus, nâsîh-mansûh gibi şartlar yine sünnet için de geçerlidir.⁴⁸ Peygamberimizin sünnetinin hepsini bilmesi şart değil, hükümlerle ilgili olanları bilmesi yeterlidir.⁴⁹ f) İcmâyı bilmek: Müctehidin, icmâyı muhalif fetvâ vermemesi için icmâ konularını

⁴² Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, IV, s. 5.

⁴³ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, IV, s. 5-6.

⁴⁴ Âmidî, *İhkâm*, IV, s. 198

⁴⁵ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, IV, s. 5.

⁴⁶ Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *el-Mahsûl*, thk. Tâhâ Câbir-Fayyad el-Alvânî, Câmîatü Muhammed b. Suud, Riyad 2005, VI, s. 24.

⁴⁷ Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebâr et-Temîmî el-Mervezî es-Sem'ânî, *Kavâtu 'u'l-edille fi'l-usûl*, thk. Abdullah b. Hâfiz b. Ahmed el-Hakemî, Mektebetü't-tevbe, Riyad 1998, V, s.6.

⁴⁸ Sem'ânî, *Kavâtu 'u'l-edille*, V, s.7.

⁴⁹ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, IV, s. 7.

bilmesi gerekir. Tüm icmâyı bilmesi şart değildir. Fetvâ vereceği konuyla ilgili icmâları bilmesi yeterlidir.⁵⁰ g) Fıkıh usûlünü bilmek: İctihad şartlarının en önemlilerinden biri de fıkıh usulünü bilmesi gerektiğidir. Çünkü icthadın temelini fıkıh usûlü oluşturur. Fıkıh usûlü olmadan bir kişinin müctehid mertebesine çıkması ve icthadda bulunması mümkün değildir.⁵¹

Gazzâlî, müctehidde bulunması gereken şartları saydıktan sonra müctehidde bulunması gereken ilimlerin en önemlilerini hâdis ilmi, lügat ilmi ve usûl-i fikh ilmi olarak sıralamıştır.⁵²

Çalışmanın konusu olan ashâbü'l-vücûh müctehidleri için de yukarıda sayılan şartlar gereklidir. Fakat ashâbü'l-vücûhu diğer müctehitlerden ayırabileceğimiz en önemli şart, mezhep imamlarının usullerinden birini takip etmeleri ve icthadlarını bu usûl çerçevesinde ortaya koymalarıdır.

1.2.3. Nass

Delalet ettiği manasının açık olduğu lafızdır. Lafız ve sığasıyla sadece bir manaya delalet eder.⁵³ Delaleti açık ve kesinlik ifade eder. Kavramsal olarak kitap ve sünnet için kullanılır. Nass kavramına Kur'anın *وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا* "Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır"⁵⁴ ayeti örnek olarak gösterilebilir. Bu ayet ticaretin helal, faizin haram olması konusunda açık delildir. Bunun dışında bir anlam yüklenemez. Kâfirlerin, faizde ticaret gibidir sözleri bu nassla red edilmiş ve ikisi arasında fark olduğu açık bir şekilde bildirilmiştir. Eğer nassın hükmü başka bir nasla ortadan kaldırılmamışsa veya te'vile mahal yoksa bu nassa uymak vaciptir.⁵⁵

Şâfî mezhebi ıstılahında ise nass, İmam Şâfî'nin ifadeleri (nassu'ş-Şâfî) için kullanılan bir kavramdır. Nass kavramının karşısında ya zayıf bir vecih veya İmam Şâfî'nin fikhından çıkarılmış görüş olan muharrec bir görüş vardır.⁵⁶

⁵⁰ Kemalüddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Teysirü'l-Vüsûl ila Minhâcü'l- Usûl Mine'l-Menkuli ve'l-Ma'kul*, thk. Abdü'l-Fettah Ahmed kutbed-Değmişî, Faruku'l-Hadisyyeti li ittibaati ve'n-Neşr, Kahire 2002, s. 299.

⁵¹ Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl)Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *el-Mahsûl fi İlmi usûli'l-Fikh*, thk. Taha Cabir Fayyad Alvanî, Risâle, 2008, c. 2, s. 25.

⁵² Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, IV, s.15.

⁵³ Uceyl Casim en-Neşemî, *Turuku İstinbatî'l-Ahkami Mine'l-Kur'ani'l-Kerim el-Kavaidü'l-Usûliyeti'l-Lugaviyye*, camiatü'l-Kuveyt, Kuveyt 1997, s. 114.

⁵⁴ Bakara, 2/ 275.

⁵⁵ Neşemî, *Turuku İstinbatî'l-Ahkam*, s.115.

⁵⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Müftîn*, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005, s. 65.

İmam Şâfiî'nin ifadelerinin nass olarak isimlendirilmesi, onun icthadlarının öneminin bir göstergesidir.⁵⁷ Çünkü “nass” kelimesi lügat anlamı itibarıyla yükseltmek anlamına gelmektedir.⁵⁸

Nass kavramı, şu kalıplarda kullanılmaktadır: Ala'n-nass (على النص), nassa aleyhi (نصّ عليه), el-mansûs (المنصوص), ve'n-nassu keza (والنصّ كذا).⁵⁹

Nass kavramının kullanımı ile ilgili bilgi Nevevî'nin *Minhacü't-talibin* adlı eserinin sehiv secdesi bahsinde şöyle geçmektedir: “Eğer sehiv secdesi yapması gereken bir kişi sehiv secdesine gitmeden bilerek selam verirse en sahîh kavle göre (في الأصح) sehiv secdesini kaçırmış olur. Eğer yanılarak selam verir ve araya uzun bir fasıla girerse İmamın son kavline göre yine sehiv secdesini kaçırmış olur. Eğer fasıla uzun değilse İmamın görüşüne göre (على النص) sehiv secdesini kaçırmış sayılmaz.”⁶⁰

Ravdatü't-talibin'de de nass kavramının kullanımı cuma namazı bahsinde şöyle geçmektedir: Eğer cuma namazı vakti çıkarsa veya çıktığından şüphe edilirse cuma namazı kılınmaz. Eğer hutbe okuyacak ve cuma namazı kılacak kadar zaman kalmamışsa yine bu durumda öğle namazı kılınır; Cuma namazı kılınmaz. İmam Şâfiî'nin Üm'de geçen ibaresi (نصّ عليه) böyledir.⁶¹

Şâfiî fıkıh birikiminin iki yoldan meydana geldiği görülmektedir. Bunlardan biri İmam Şâfiî'nin bizzat ortaya koyduğu fikhî birikim, diğeri ise Şâfiî mezhebine mensup olan ashâbın ortaya koyduğu birikimdir. Şâfiî'nin kendi görüşleri olan bu fikhî birikimler yukarıda değinilen kavramlarla açıklanırken, icthad ehliyetine sahip olup, Şâfiî mezhebinde müntesip olan ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin görüşlerinin de vech kavramıyla belirtildiği görülmektedir.

1.2.4. Muharrec

İmam Şâfiî'nin kendisine ait ifadeleri nusus-Şâfiî olarak adlandırılırken, Şâfiî mezhebine mensup müctehidler tarafından, Şâfiî'nin fikhına göre ortaya konan görüşler ise “muharrec” görüş olarak adlandırılır.⁶² Eğer İmam Şâfiî'nin birbirine benzeyen iki meselede görüşü (نصّ) varsa ve her birisinde farklı hüküm vermişse,

⁵⁷ Beydâvî, *Ğâyetu'l-Kusvâ*, (Muhakkikin Mukaddimesi), I, s. 146.

⁵⁸ İbn Manzûr, “n-s-s”, VII, s.97.

⁵⁹ Beydâvî, *Ğâyetu'l-Kusvâ*, (Muhakkikin mukaddimesi), I, s. 146.

⁶⁰ Nevevî, *Minhâc*, s. 112.

⁶¹ Nevevî, *Ravzatü't-talibin*, c. II, s. 3.

⁶² Şirbinî, *Muğni muhtaç*, I, s.12.

müctehid görüşünü bu naslardan birisine hamlederek yeni bir görüş ortaya koyar. Ortaya çıkan bu yeni görüş “muharrec” olarak isimlendirilir.⁶³

Nevevî, muharrec kavramının kullanımı ile ilgili *Minhac*'da şöyle bir açıklamada bulunmaktadır: “Bu Şâfiî'nin görüşüdür (النَّصْن) dediğimde orada ya zayıf bir vecih veya muharrec bir görüş vardır.”⁶⁴

Şâfiî mezhebinde İmam Şâfiî ve diğer Şâfiî müctehidlerin ictihadları için farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. Şâfiî'nin görüşleri için kavl, kavl-i kadim, kavl-i cedid kavramları kullanılmaktadır. Bu Şâfiî'nin kesin görüşüdür denildiğinde ise nass kalıplarından biriyle belirtilmektedir. Şâfiî mezhebine mensup müctehidlerin görüşleri için de vech veya muharrec görüş kavramları kullanılmaktadır.

1.2.5. Fetvâ

Fıkıh terimi olarak fetvâ: “Fakih bir kişinin sorulan fikhî bir meseleye yazılı veya sözlü olarak verdiği cevap, ortaya koyduğu hüküm” demektir.⁶⁵ Fikhî bir meselenin hükmünü fetvâya yetkili kişilerden sormaya istiftâ (suâl), fetvâyı isteyene müstefî (sâil),⁶⁶ böyle bir meseleyi açıklamaya veya meselenin hükmünü sözlü veya yazılı olarak cevaplandırmaya iftâ, verdiği fetvâ ile hükmü açıklayana da müftî (mucîb) denir.⁶⁷

Nevevî, fetvâ veren kişi hakkındaki hükümleri şu şekilde sıralamaktadır:

1) Eğer bir yerde herhangi bir hüküm hakkında fetvâ verecek başka biri varsa o hüküm müftî hakkında farz-ı kifaye olur. Şayet orada müftîden başka cevap verecek yoksa onun cevap vermesi gerekir. Ancak müftîden başka hüküm verebilecek konumda olan kişi hazır değilse, müftînin fetva verme hükmü hakkında iki vecih söz konusu olur.

a) Müftînin fetvâ verme zorunluluğu yoktur. Esahh olan budur.

b) Fetvâ vermesi gerekir.

2- Eğer bir müftî verdiği fetvâdan rücu etmişse ve fetvâ alan kişi de bunu biliyorsa bu kişinin o fetvâsı ile amel etmesi caiz değildir.

⁶³ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî ed-Dimeşkî, *Âdâbü'l-Fetvâ ve'l-Müftî ve'l-Müstefî*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, Dârü'l-Fikr, Dimaşk 1988, s. 29.

⁶⁴ Nevevî, *Minhac*, s. 65.

⁶⁵ Fahrettin atar “Fetvâ”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XII s.486-496.

⁶⁶ Hasan, “Müctehid”, *Mu'cemü'l-Usûli'l-fikh*, s. 259.

⁶⁷ Hasan, “Müctehid”, *Mu'cemü'l-Usûli'l-fikh*, s. 205.

3- Müftînin fetvâsını kolaylaştırması haramdır. Bunu bilen kişinin de bu müftîden fetvâ istemesi haramdır.

4- Müftî, kalbinin meşgul olduğu anlarda ve sağlıklı düşünmesini engelleyen durumlarda fetvâ vermesi caiz değildir. Sözelimi aşırı açıklık, susuzluk, sinirli, üzgün veya aşırı sevinçli olduğu durumlar gibi.

5- Fetvâ veren kişinin herhangi bir geliri yoksa, ona maddi bir şeyin verilmesi caizdir.

6- Müftînin bir toplumun yemin ve kararlarının o toplumun örfünde nasıl olduğunu bilmeden fetvâ vermesi caiz değildir. Müftî fetvâ verirken örf, zaman ve mekân mefhumunu göz önünde tutmalıdır.

7- Fetvâlarını bir mezhebe göre veren bir müftînin o mezhepte sahih olan kaynakları bilmesi ve o sahih kaynaklara göre fetvâ vermesi gerekir.

8- Hakkında iki veya daha fazla görüş olan bir meselede fetvâ istenildiğinde, müftînin râcih olan görüşü fetvâ isteyene beyan etmesi gerekir. Eğer râcih olan görüşü bilmiyorsa öğrenene kadar fetvâ vermekten kaçınmalıdır.⁶⁸

Bu hükümlere ek olarak müftînin vereceği fetvâ nassa muhalif olmamalıdır. Nassın olduğu durumlarda müftînin fetvâ vermesi veya müctehidin ictihadda bulunması haramdır. Bu konuda ümmetin âlimleri icma etmişlerdir. Müftî fetvâ verirken fetvâ isteyen kişinin durumunu göz önünde bulundurması gerekir. Hz. Peygamber'e (s.a.v) hangi amel iyidir sorusuna Hz. Peygamber (s.a.v) ana-babaya iyilikte bulunmak şeklinde cevap verirken, başka birinin aynı sorusuna Hz. Peygamber (s.a.v) vaktinde kılınan namaz şeklinde cevap vermişlerdir. Anne-babasına bakan kişiye Hz. Peygamber (s.a.v) en iyi amelin anne-babaya bakmak olduğunu söylerken, cihada gücü yeten kişiye en iyi amelin cihad olduğunu söylemişlerdir. Cihad ve hacca gücü yetmeyen kişiye de Hz. Peygamber (s.a.v) en iyi ameli vaktinde kılınan namaz olarak bildirmişlerdir. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v) muhatabının durumunu göz önüne alarak cevap vermişlerdir.⁶⁹

⁶⁸ Nevevî, *Âdâbü'l-Fetvâ*, s. 35-44.

⁶⁹ Hasan, "Müctehid", *Mu'cemü'l-Usûli'l-fikh*, s. 205.

1.2.6. İstinbat

İstinbat kelimesi çıkarmak anlamında kullanılır. Kelimenin aslı “ne-be-ta” (نبت) dir. Kazılan kuyuda suya ulaşmak manasına gelmektedir.⁷⁰ Başka bir ifadeyle istinbat, başka bir şeyde olup görünmeyen bir şeyi çıkarmaktır.⁷¹

İstinbat kavramı Nisa suresinin 83. ayetinde şöyle geçmektedir:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِۦً وَوَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

“Kendilerine güven veya korku veren bir haber geldiğinde onu yayıyorlar. Halbuki onu Rasûlullah’a (s.a.v) ve aralarından yetki sahibi kimselere götürmüş olsalardı, içlerinden haberin mâna ve maksadını çıkarabilenler şüphesiz onu anlarılardı.”⁷² Görüldüğü gibi yukarıda geçen ayette istinbat kavramı, bir konuda üzerinde düşünülerek kastedilen manaya ulaşmak anlamında kullanılmıştır.⁷³

Fıkıh ıstılahında ise istinbat, bir müctehidin ictihadda bulunarak nasların gizli mana ve hükümlerinin ortaya çıkarılmasına denir.⁷⁴ Müctehidler istinbat metodları farklılık arz etmektedir. Mutlak müctehidler, ortaya koydukları usûl ve kaidelere göre nass olarak Kur’an ve sünnetten hüküm çıkarırken, müntesip müctehidler ve ashâbü’l-vücûh ise nass olarak bazen İmam Şâfiî’nin usûlü, bazen de onun görüşlerinden yola çıkarak hüküm çıkarmışlardır.

1.2.7. Tercih

En kuvvetli olanı bilmek, bir görüşü başka bir görüş karşısında güçlendirmek ve diğerini bırakmak için kullanılan bir kavramdır.⁷⁵ Gerek İmam Şâfiî’nin kavilleri arasında gerekse müctehidlerin vecihleri arasında olsun herhangi bir görüşün öne alınması veya arkaya bırakılması için ortaya konmuş belli kurallar vardır. Ortaya konulan bu kuralların uygulanması aşamasında da kullanılan kavramlar vardır. Tercih işleminde kullanılan bu kavramların bazıları Şâfiî’nin kavilleri için kullanılırken, bazıları da müctehidler görüşleri için kullanılmaktadır. Genellikle de hem kaviller hem de vecihler için kullanılırlar.

Vecihlerin tercihi ile ilgili var olan kavramları açıklamasını gerekli görmeyip sadece isimlerini vermekle yetineceğiz. Bu kavramlar tercih sığıları ve

⁷⁰ İbn Manzûr, “n-b-t”, *Lisânü’l-‘Arab*, VII, s. 410.

⁷¹ Hasan, “Müctehid”, *Mu‘cemü’l-Usûli’l-fikh*, s. 36

⁷² Nisâ, 4/83.

⁷³ İbn Manzûr, “n-b-t”, *Lisânü’l-‘Arab*, VII, s. 410.

⁷⁴ Hasan, “Müctehid”, *Mu‘cemü’l-Usûli’l-fikh*, s.36.

⁷⁵ Râzî, *Maḥşûl*, X, s. 397.

taz'if (küçültmek isteme, değersiz göstermeye çalışma) sığıları olarak ikiye ayrılır. Tercih sığıları şunlardır: 1- el-Azhar (الأظهر) 2- el-Zahir (الظاهر) 3- el-Eşher (الأشهر) 4- el-Meşhur (المشهور) 5- el-Esahh (الأصح) 6- es-Sahîh (الصحيح) 7- el-Mezhep (المذهب) 8- el-Eşbeh (الأشبه) 9- el-Ercah (الأرجح) 10- el-Akreb (الأقرب) 11-el-Ekvâ (الأقوى) 12- el-Ekvam (الأقوم) 13- el-Ekyas (الأقيس) 14- el-Ehvat (الأحوط) 15- el-Ahsen (الأحسن) 16- el-Evlâ (الأولى) 17- el-Muhtâr (المختار) 18- el-Amelu alâ hâzâ, el-Amelu alâ hilâfih (العمل على خلافه) 19- İttefekû, hâzâ meczûmun bih, hâzâ lâ hilâfe fih (هذا على خلافه) 20- Hâzâ mucma' aleyhi (هذا مجمع عليه).⁷⁶

Kavillerin ve vecihlerin tercihinde taz'if sığıları ise şunlardır: 1- Kîle, hukiye, yukâlu (قيل-حكي-يقال) 2- fi kavlin kezâ, fi nassin, fi rivâyetin (في قول كذا- في نص- في رواية) 3- Vechun şâzzun, vechun vâhin (وجه شاذ- وجه واه) 4- fî veçhin, fî veçhin ev fî kavlin (في قول) 5- Lâ yeb'udu, yumkinu (لا يبعد- يمكن) 6- Maa za'fin fih, Kad yukâlu (مع ضعف) 7- Ve li kâilin (ولقاء) 8- Vaka'a li fulan kezâ (ان صح هذا فكذا) 9- İn sahhâ hâzâ fe kezâ (وقع لفلان كذا).⁷⁷

Fetvâ veren bir kişi hakkında İmam Şâfi'nin iki kavli veya müctehidlerin iki vechi bulunan bir meselede istediği ile fetvâ vermesi caiz değildir.⁷⁸ Fetvâda bulunan kişi kavillerde ve vecihlerde aktardığımız kavramları dikkate alarak vecihler arasında tercihe şayan olan görüşü dikkate alarak fetvâ verir.

Kaviller ve vecihler arasında tercihte bulunulurken hangi görüşün öne alınması ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiği meselesi ayrıca ele alınacaktır.

1.2.8. Tahric

Sözlükte, giriş manasındaki duhûl kelimesinin zıttı olan hurûc kelimesinden türeyen tahric “bulup çıkarma, çıkmasını sağlama” anlamlarında kullanılır.⁷⁹

Tahric kavramı hem muhaddisler hem de fıkıh ve usûl âlimleri tarafından kullanılan bir kavramdır. Fıkıh ilminde üç tür tahricin olduğu kabul edilir. Bunlar;

⁷⁶ Özdemir Muhittin, *Şâfi fûrû' fıkıh literatüründe mezhep görüşleri ile ilgili kavramların gelişimi*, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul 2010. s.173.; Bkz. Mustalahatü'l-mezahibil fikhiyye s.269.

⁷⁷ Özdemir Muhittin, *Şâfi fûrû' fıkıh literatüründe mezhep görüşleri ile ilgili kavramların gelişimi*, s.204. ; Bkz. Meryem Muhammed ez-Zufeyrî, *Mustalahâtü'l-Mezahibi'l-Fikhiyye ve Esrarü'l-Fikhil Mermuzi fil A'lami ve'l-Kütübi ve'l-Arai ve't-Tercihat*, Dârü'l-İbni Hazm, Beyrut 2002, s.278.

⁷⁸ Nevevî, *Mecmu' c.1.* s.110.

⁷⁹ İbn Manzûr, "h-r c", II. s.249.

a) Fer‘î hükümlerden kaide elde etmek (tahrîcû‘l-usûl mine‘l-fürû‘). b) Kaidelerden fer‘î hüküm elde etmek. (tahrîcû‘l-fürû‘ ale‘l-usûl). c) Fer‘î hükümlerden fer‘î hüküm elde etmektir (tahrîcû‘l-fürû‘ ale‘l-fürû‘).⁸⁰

Fıkıh literatüründe ise tahrîc; naklî delillerin yanı sıra mezhep birikimini de kaynak kabul eden müctehidler için fikhî bilgi elde etme sürecini belirtmek için kullanılır. Tahricte bulunan fakihe muharric denir. Tahric, müctehidin naslar karşısında yürütülen faaliyetine benzese de, muharric, imamın görüşlerine göre tahricte bulunmaktadır.⁸¹

Şâfiî mezhebi ıstılahatında ise tahric; Şâfiî fukahânın imamın ifadelerinden yola çıkarak ortaya koydukları görüşlere denir. Söz konusu görüş çıkarılırken, fakih imamın sükût ettiği bir konuyu, imamın başka bir ifadesine, illetine binaen kıyas etmesi veya imamın ortaya koyduğu kaideye göre hüküm çıkarmasıdır.⁸²

Vech ile tahric aynı isim altında birleşse de aslında ortaya çıkış yolları farklıdır. Vecihte hüküm çıkarılacak mesele imamın usûlüne göre ortaya çıkarılırken, tahricte ise; imamın birbirine benzeyen iki farklı meselede, iki farklı hüküm verdiği durumlarda ortaya çıkar. Müctehid, görüşünü imamın farklı hüküm verdiği meselelerden birine hamlederek ortaya çıkarır. Bu tür tahriclerde temel şart, iki mesele arasında herhangi bir farkın olmamasıdır.⁸³ Her iki şekilde de müctehidin ortaya çıkardığı bu görüşler “vücûh” olarak adlandırılır.

Mezheb imamlarının metot ve görüşlerine bağlı kalarak yeni olaylara çözüm getiren fıkıh âlimlerine ashâbü‘t-tahrîc denilir.⁸⁴ Söz konusu müctehidler genellikle ashâbü‘l-vücûh müctehitleri olarak isimlendirilirler.

1.3. Tabakatü‘l-Fukahâ (Müctehid Tabakaları)

İslâm geleneğinde sahâbe, tâbiîn, âlim, edip, şair ve sanatkâr, sûfi, düşünür gibi ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden telif türünü ifade eder.⁸⁵ Tabakat eserlerinin herbiri kendine özgü bir şekilde telif edilmiştir. Diğer ilim dallarında olduğu gibi fıkhıta da “Tabakatü‘l-fukahâ” adında bu tür eserler telif edilmiştir. Bu eserlerde fıkıh ilmi ile ilgilenen müctehidler ele alınmışlardır.

⁸⁰ Yakup b. Abdulvahhâb Bâ-Hüseyin, *Tahrîc inde‘l-Fukahâ ve‘l-Usûliyyîn*, Mektebetü‘r-Rüşd, Riyad 1994, s. 13.

⁸¹ Tuncay Başoğlu, “Tahrîc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, s.420.

⁸² Hadramî, *el-İbtihâc* (Minhâcu‘t-Tâlibîn eki), s. 671.

⁸³ İbnü‘l-Salah, *Fetâvâ*, s.34.

⁸⁴ M. Esad Kılıçer, “Ashâbü‘t-Tahrîc”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, III, s. 470.

⁸⁵ İsmail Durmuş, “Tabakat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2010, XXXIX, s. 299.

Tabakatü'l-fukahâ türü eserler telif eden âlimler, müctehidleri çeşitli sınıflandırmalara tabi tutmuşlardır. Müctehidler bu sınıflandırmaları genellikle zamanı baz alarak yapmışlardır. Aynı zamanda müctehidlerin ilmî tabakalara göre de bir sınıflandırılmaya tabi tutuldukları görülmektedir. Söz konusu her iki taksimde de farklılıklar ortaya çıkmıştır.⁸⁶

İbn Ebî Şühbe (v. 235/849) her 20 yıldaki fukahâyı bir tabaka olarak kabul ederken; Tâceddin es-Sübki (v.771/1370) her 100 yıldaki fukahâyı bir tabaka olarak kabul etmiştir. İbn-i Kesir (v.774/1373) ve İbn-i Hidayetullah el-Hüseyni (v.1014/1605) ise her 50 yıldaki fukahâları bir tabaka olarak kabul etmişlerdir. Yukarıda geçtiği gibi âlimler genellikle bu tertipleri zamana göre yapmışlardır. Fakat İbnü's-Salâh'ın (v. 643/1245) *Tabakatü'l-fukahâ'i's-Şâfi'iyye* ve Nevevî'nin (v. 676/1277) *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lügat* adlı eserlerinde alfabetik sıraya göre tertip yaptıkları görülmektedir.⁸⁷

İbnü'l-Mülakkın (v. 804/1401) diğer taksimlerden farklı bir şekilde müctehidleri ele alarak eserinde 1200 kadar Şâfiî müctehidin biyografisine yer vermiştir. İbnü'l- Mülakkın, İmam Şâfiî'den kendi zamanına kadar olan müctehidleri iki kısma ayırmıştır. Ancak onun yaptığı sınıflandırmada iki müctehid tabakayı ayıran etken zaman değil, yer ve mekân olmuştur. Birinci ve ikinci tabakada Şâfiî'den bizzat ders almış olan öğrencileri ve bunların yanında sekizinci asrın başına kadar olan müctehidleri almıştır. Kendi asrını da üçüncü tabaka olarak kabul etmiş fakat bunların sadece bazılarının isimlerine yer vermiştir. Birinci tabakayı ashâbü'l-vücûh ve onlara yakın olan müctehidler olarak adlandırıp, bu tabakadaki müctehid sayısını beşyüz olarak belirler. Birinci tabakayı otuz dört alt tabakaya ayırarak bu tabakaları alfabetik sıraya göre dizmiştir. İkinci tabakadakileri ise ashâbü'l-vücûh dışında kalan müctehidler olarak kabul etmiş ve bunların sayısını da yedi yüz olarak açıklamıştır. Bu tabakayı da otuz altı alt tabakaya ayırarak alfabetik sıraya göre sıralamıştır. Üçüncü tabaka olan kendi asrındaki müctehidleri de seksen küsur alt

⁸⁶ Bkz. Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s.120. ; Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdırrahmân b. Mûsâ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûri, *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Salâh fi't-tefsîr ve'l-hadîs ve'l-uşûl ve'l-fikh ve Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî*, thk. Abdülmü'tî Emin Kal'acî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1986, s.21-29.

⁸⁷ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s.120.

tabakaya ayırarak birinci ve ikinci tabakadakiler gibi alfabetik sıraya göre ele almıştır.⁸⁸

İkinci kısım taksimde ise, müctehidlerin ilmî mertebeleri göz önüne alınarak ilmî tabakalara ayrılmıştır. Müctehidler ilmî tabakalara ayırmada farklılıklar olsa da Şâfiî mezhebinde genel kabul görülmüş taksim İbnü's-Salâh'ın taksimidir. İbnü's-Salâh, "*Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Salâh fi't-tefsîr ve'l-ḥadîs ve'l-usûl ve'l-fikh*" adlı eserinde müctehidleri iki kısma ayırmıştır. Birinci kısmı müstakil müctehid, ikinci kısmı ise müntesib müctehid olarak kabul etmiştir. Daha sonra İbnü's-Salâh ikinci kısım olarak kabul ettiği müntesib müctehidi dört alt tabakaya ayırmıştır.⁸⁹

1.3.1. Müstakil Müctehid

Hem usûl de hem de fûru' da başkasını taklid etmeyen, başkasının mezhebine bağlı kalmayan ve mutlak müctehid şartlarına haiz olan fukâha müstakil müctehittirler.⁹⁰

Bu müctehidler kendi usûl kaidelerini oluşturarak bu kaidelere göre meselenin hükmünü naslardan çıkarmışlardır. Bu müctehidlerin usûl konusunda ortaya koyduğu kaideler veya fûru' da yaptığı ictehadlar başka müctehitlerin ictehatlarıyla uyuşursa, bu uyuşma taklid olarak sayılmaz. Zira müctehidler tevâfuk etmişlerdir.⁹¹

Dört mezhep imamı olarak adlandırılan; İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve İmâm Ahmed İbn Hanbel bu kategoride olan müctehidlerdir. Usûl, fûru' ve hükümleri çıkarmada müstakil olan bu müctehidlerin ictehadı başkasına nisbet edilemez.⁹²

Kavâsimî, Şâfiî mezhebinden beslenip zamanla mutlak müctehid mertebesine çıkan müctehidler olarak; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî (318/930), Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923) yi saymaktadır. Kavâsimî, bunların kendi isimleriyle anılan Munzirîyye ve Cerirîye diye anılan mezheplerinin de olduğunu kaydeder.⁹³ Nevevî

⁸⁸ Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Endelûsî eş-Şâfiî İbn'ül-Mülakkın, *el-İkdü'l-Mezheb fi Tabakati Hameleti'l-Mezheb*, thk. Eymen Nasr el-Ezherî-Seyyid Mühennâ, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1997, s.17.

⁸⁹ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.21-29.

⁹⁰ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.26.

⁹¹ Muhammed Hasan Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, Risâle, Beyrut 1988, s.17.

⁹² Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.17

⁹³ Ekrem Yûsuf el- Kavâsimî, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm Şâfiî*, Dârü'n-Nefâis, Amman 2003, s.332-334.

ise Münzir'i, Şâfiî mezhebine mensup müstakil müntesip müctehid olarak kabul etmektedir.⁹⁴

Şâfiî mezhebinde hangi müctehid mertebelerinde yer aldıkları tartışılan ve dört Muhammed olarak da bilinen bu müctehidlerin konumu ihtilafli bir konu olmuştur. Sübkî, dört Muhammed'in konumu ile ilgi olarak bu dört müctehidin mutlak müctehid derecesine ulaştığını, fakat bunun onları Şâfiî mezhebinin dışına çıkaramayacağını, çünkü onların Şâfiî'nin usûlüne göre hareket ettiğini aktarır.⁹⁵

Fürû-u fıkıhta çoğu yerde İmam Şâfiî'ye muhalif görüşleri olsa da, Şâfiî mezhebine mensup müctehid olarak kabul edilen dört Muhammed'in müstakil müctehid olarak kabul edilmeleri usullerinin olup olmamasına bağlıdır. Burada unutulmaması gereken şu ki; müctehidlerin ilmî tabakalarının belirlenmesinde en önemli etken fürû' ile ilgili değil, usûl ile ilgili olanıdır. Dolayısıyla bir müctehidin müstakil müctehid mi yoksa müntesip müctehid mi olduğuna bakıldığında ilk önce kendi usûllerinin olup olmadığına bakılır. Şâfiî mezhebinin klasik eserlerinde ashâb olarak zikredilen bu müctehidlerin kendilerine has usûlleri varsa, bu ispatlanıncaya kadar onları Şâfiî mezhebine mensup müctehidler olarak kabul etmek daha isabetli olacaktır.

Müstakil müctehid derecesine ulaşmış olan müctehidler bu saydıklarımızdan ibaret değildirler. Sekkafi *Fevaidü'l-Mekkiye* adlı eserinde geçmişte eserleri telif edilen, müntesipleri tarafından taklid edilen mezhep sayısını on bir tane olarak aktarmaktadır. Bu mezheplerden dördü meşhur olmakla beraber, bunların dışında kalan diğer mezheplerin de mensupları vardır ve bu mezheplere mensup olan âlimler mezhep imamlarının görüşlerine göre fetvâ vermişlerdir. Mezhep sahibi bu âlimlerin vefatlarından sonra müntesiplerinin gereken gayreti göstermemeleri sonucu beşinci yüzyıldan sonra yavaş yavaş ortadan kalkmışlardır.⁹⁶

Geçmişte müstakil müctehid derecesinde olup, mezhep sahibi olan ve sonraki süreçte bu kişilere tabi müctehidlerin kalmaması nedeniyle ortadan kalkan mezhep sahibi müctehidler şu şekilde sıralanmışlardır;

1- Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî (v. 157/774).

2- Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî (v. 161/778).

⁹⁴ Nevevî, *Mecmû'*, I. s.115.

⁹⁵ Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakatü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî – Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1964, III. s.102.

⁹⁶ Alevî b. Ahme es-Sekkafi, *Muhtasarü'l-Fevâidi'l-Mekkiye fimâ yehtâcuhu talebetü's-Şâfi'iyye*, thk. Yusuf b. Abdurrahmân el-Mer'âşlî, Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 2004, s.38.

- 3- Ebü'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (v. 175/791).
- 4- Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (v. 198/814).
- 5- Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî (v. 238/853).
- 6- Ebû Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (v. 270/884).
- 7- Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (v. 310/923).⁹⁷

İbn Hacer el-Heytemî (v. 974/1567), *Tuhfetü'l-muhtâc*'ında, İmam Şâfiî'den günümüze kadar mutlak müctehid derecesine çıkmış bir müctehidin varlığının bilinmediğini aktarmaktadır.⁹⁸

İbn Hacer, *el-Fetâvâ'l-Kübra*' adlı eserinde ise; kendi asrında fetvâda müctehid dâhil hiçbir müctehid mertebesinin bulunmadığını aktarır. Heytemi, müctehid bulunmadığından farz-ı kifayenin yerine getirilmediğini, buna rağmen kimsenin günahkâr olmadığını belirtir. Ona göre, âlimler ellerinden geleni yapmışlardır. Fakat onları müctehid mertebesine çıkaracak olan zihin ve zekâ olmadığından yine de müctehid mertebesine ulaşmamışlardır.⁹⁹

1.3.2. Müntesip Müctehid

Ortaya koyduğu usûl ve kaidelere göre doğrudan naslardan hüküm çıkaran, kimseyi taklit etmeyen müctehid mutlak müctehid olarak isimlendirilir. Eğer müctehid ortaya koyduğu görüşlerini başkasının usûl ve kaidelerine göre çıkarıyorsa bu müctehid müntesip müctehid olarak adlandırılır.¹⁰⁰

İbnü's-Salâh'ın ortaya koyduğu müctehid kısımlarını esas alarak yorumlayan Nevevî, ikinci mertebe olan müntesip müctehidi şu dört mertebeye ayırmıştır:

- 1- Müntesip mutlak müctehid
- 2- Ashâbü'l-vücûh
- 3- Ashâbü't-tercîh
- 4- Mezhebin müfta bih görüşlerini bilenler.¹⁰¹

⁹⁷ Sekkafî, *Muhtasarü'l-Fevâidi'l-Mekkiyye*, s.38.

⁹⁸ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, Mektebetü'l-ticaretî'l-kübrâ, Kahire 1938, X. s.109.

⁹⁹ Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *el-Fetâvâ'l-kübra'l-fikhiyye*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1987, IV. s.302.

¹⁰⁰ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye*, s. 16.

¹⁰¹ Nevevî, *Mecmû'*, I. s.76. ; ibnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.29.

1.3.2.1. Müntesip Mutlak Müctehidler

Müstakil müctehidlerde bulunması gereken şartlara haiz ve bu müctehidler gibi Kitap ve sünnetten hüküm çıkarabilme kudretine sahip müctehitlerdir. Bununla birlikte çoğunlukla başka bir imamın ortaya koyduğu kural ve kaidelere göre ictihadda bulunurlar. Ortaya çıkan bu intisab taklitten değil, intisap ettikleri müctehidlerin görüşlerini en doğru görüş olarak kabul ettikleri içindir. Zira müctehid veya mezhep imamları olan Ebû Hanîfe (v. 150/767), İmam Mâlik (v. 179/795), Şâfiî ve Ahmed bin Hanbel (v. 241/855) gibi müctehidlerin usûl ve kaidelerine göre hüküm çıkarmışlardır.¹⁰²

Ebû Ali es-Sincî'nin (v. 430/1039): "Bizim İmam Şâfiî'yi başkalarına tercih edip ona ittiba etmemiz taklitten değildir. Aksine onun görüşlerini tercihe şayan gördüğümüz içindir"¹⁰³ sözü bu kategorideki müctehidlerin konumuna ışık tutmaktadır.

Mutlak müctehidde bulunması gereken şartlar, mutlak müntesib müctehidler için de geçerlidir. Bu iki müctehid mertebesini ayıran fark, mutlak müctehid derecesinde olan fakihin kendisine has bir usûlünün olmasıdır. Müntesip mutlak müctehid ise her ne kadar mutlak müctehid şartlarını taşıyıp, mutlak müctehid gibi hareket etse de, kendisine ait bir usûlü olmadığı için mutlak müctehidden ayrılır.¹⁰⁴

Müntesip müctehidler, ictihadlarında takip ettikleri imamların görüşlerine bazen muhalif olurken, bazen de onlarla aynı görüşte olmuşlardır. İctihadları aynı olduklarında mutlak müntesip ile mutlak müctehidin bu ictihadlarının bir taklid olduğu söylenemez. Buna iki müctehidin görüşlerinin tevafuk etmesi denilebilir.¹⁰⁵

Hanefîlerde; Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (v. 189/805), Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm (v. 182/798), Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (v. 158/775), Malikilerde; Abdurrahmân b. Kâsım el-Mısrî (v. 191/806), Eşheb b. Abdilazîz el-Âmirî (v. 204/820), Hanbelilerde; Ömer b. Hüseyin el-Hırakî el-Bağdâdî (v. 334/946), Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl (v. 311/923), Şâfiîlerde; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî (v.318/930), Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî (v. 294/906), Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (v. 310/923), Ebû Bekr

¹⁰²İbnü's salâh, *Fetâvâ*, s.29.; Nevevî, *Mecmû'*, I. s.76

¹⁰³ Nevevî, *Mecmû'*, I, s.76.

¹⁰⁴ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.39.

¹⁰⁵ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.37.

Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî (v. 311/924) bu kategoride olan müctehitlerden sayılırlar.¹⁰⁶

1.3.2.2. Ashâbü'l-Vücûh

Ashâbü'l-vücûh, mezhep imamının icihadlarına bağlı olup onun ortaya koyduğu esaslara göre hareket eden ve aynı zamanda kendi görüşlerinde bağımsız olan müctehidlerdir. Bu müctehidlerin usûl ve fûrû' ile birlikte, hükümlerin tafsili delilleri bilme, illet belirleme, kıyâs, tahrîc ve istinbatta bulunma ehliyetine sahip olmaları gerekir. Bu müctehidler, mezhep imamının icihadı arasında olmayanı, onun usul ve kaidelerine göre mezhebe katmaya ehil olan müctehidlerdir. Müstakil müctehidin haiz olduğu birtakım özelliklerde eksiklikleri olması nedeniyle taklitten kurtulamamışlardır.¹⁰⁷

Mutlak müctehid için Şâri'in nassı hangi mesabede ise, bu müctehidler için imamın görüşlerinden istinbat etmek de öyledir. Müntesip mutlak müctehidin mezhep imamına olan muhalif görüşlerinin çok olmasına karşın; ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin imama olan muhalif görüşleri azdır.¹⁰⁸

Ashâbü'l-vücûh müctehidleri kategorisinde olan müctehidlerin icihadlarına göre amel edenler ashâbü'l-vücûh müctehidlerini değil, mezhep imamını taklid etmiş olurlar.¹⁰⁹

Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin icihadları mezhepte "vech" olarak adlandırıldığı için "ashâbü'l-vücûh", ehl-i tahrîc oldukları için de "ashâbü't-tahrîc" olarak adlandırılmışlardır. Ayrıca "mezhepte müctehid" olarak da isimlendirilmişlerdir.¹¹⁰

Ashâbü'l-vücûh müctehidleri iki kısma ayrılmışlardır: Birinci kısımdaki müctehidler, İmam Şâfiî'nin de arkadaşı olan Büveytî (v. 231/846), Yûnus (v. 246/878) ve Rebî (v. 256/870); ikinci kısımdakiler ise İmam Şâfiî'nin arkadaşı olmayan Enmâtî (v. 288/901), Ebû Saîd el-Istahrî (v. 328/940), İbn Hayrân (v. 320/932) ve İbn Ebî Hureyre (v. 345/956)'dir. Başka bir taksime göre ise; mezhepte görüşleri az olan İbn Âl, Ebî Abdurrahman el-Kazaz (v. 458/1066) ve Ebubekir es-Şâlûsî (v. 465/1072) ve görüşleri çok olanlar İbn Süreyc (v. 306/918), Kaffal (v.

¹⁰⁶ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.38.

¹⁰⁷ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.32.

¹⁰⁸ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.42.

¹⁰⁹ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.32.

¹¹⁰ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s.40.

417/1026), Ebû İshak el-Mervezî (v. 340/951), İbn Hadid (v. 345/956), eş-Şâfiî (v. 365/976) şeklinde ele alınmışlardır.¹¹¹

1.3.2.3. Ashâbü't-Tercîh

Ashâbü't-tercîh müctehid olma özelliğine sahip olup, tabi oldukları mezhep imamının ictihadlarına hâkimdirler. Mezhep delillerini bilme ve bunları ifade edebilme kudretine de sahiptirler. Aynı zamanda bu müctehidler tasvir (ince ayrıntılarıyla anlatmak), tahrir (yazma, kaydetme, deftere geçirme), takrir (açıklık getirmek), temhid (düzeltme; düzenleme.), taz'îf (hangi görüşün zayıf olduğu) ve tercih (ele alınan görüşler arasından hangisinin benimseneceği) kudretine de sahiptirler. Bu tabakadaki müctehidler mezhebe hâkim olma, hüküm çıkarma ve usûl noktasında ashâbü'l-vücûh mertebesine ulaşmamışlardır. Hicrî dördüncü yüzyılın sonlarına kadar mezhebi tertip ve telif eden müelliflerin çoğu bu tabakaya dâhil edilmişlerdir.¹¹²

Nevevî, bu kategoriye giren müctehid grubunun hicrî dördüncü yüzyılın sonuna kadar olan müctehitlerden oluştuğunu ve bunların tahrîcte kendilerinden önceki müctehid grubunun seviyesine ulaşamadıklarını aktarmaktadır.¹¹³ Ebû Zehra, Nevevî'nin bu sözlerine karşın yaptığı değerlendirmede; hicrî dördüncü yüzyıldan sonra bunların azaldığını; fakat onların hiç kalmadığı anlamına gelemeyeceğini ve bu müctehidler beşinci yüzyılda da var olduklarını kaydetmektedir.¹¹⁴

Müteahhirîn müctehidlerinden kabul edilen Râfî ve Nevevî, ashâbü't-tercîh mertebesinde kabul edilen müctehidlerdendirler.¹¹⁵

1.3.2.4. Müftâ Bih Görüşleri Bilenler

Müftâ bih görüşleri bilenler müntesip müctehidler son mertebesini teşkil eden müctehidlerdir. Bunlar mezhebe hâkim olma, mezhebi anlama ve nakletme konusunda yeterlidirler. Fakat onların delil çıkarma ve kıyas yapma güçleri zayıf olduğundan tercih ehli olan müctehidler derecesinde sayılmazlar. Bununla birlikte fikhî meseleleri görme, tecrübe sahibi olma, müşâbih, nezâir, farklı ve zıt fikhî meseleleri bilme ve mezhebin fûrû-u fikhını zihninde tutma şartlarına da sahiptirler. Bu şartlara haiz olan bu müctehidler, nakil ve fetvâlarını ya mezhepten ya imamın

¹¹¹ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi'sh-Şâfiyye*, s.47.

¹¹² Nevevî, *Mecmû'*, I. s.77.

¹¹³ Nevevî, *Mecmu'*, s.77.

¹¹⁴ Muhammed Ebu zehrâ, *Şâfiî Hayatuhu ve asruhu-arauhu ve fikhuhu*, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1948, s.389.

¹¹⁵ Sekkafî, *Fevâidi'l-Mekkiyye*, s.54

nassından ya ashâbü'l-vücûhtan ya da ehli tercihten alırlar.¹¹⁶ Bu müctehidlerin nakillerine güvenilir, mezhebin kitaplarında geçen mezhep imamının nasları ve müctehidlerin çıkardıkları hükümlere göre verdikleri fetvalara da itimat edilir.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi'sh-Şâfiyye*, s.50.

¹¹⁷ Nevevî, *Mecmû'*, I. s.77.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÂFÎ MEZHEBİNDE ASHÂBÜ'L-VÜCÛH

Çalışmanın bu bölümünde Şâfî mezhebinde çok önemli bir yere sahip olan ashâbü'l-vücûh müctehidleri ele alınacaktır. Müctehidler kategorisinde müntesip müctehid olan ashâbü'l-vücûh, ortaya koydukları ilmî birikim ile Şâfî mezhebinde önemli bir yere sahiptirler. Mezhepte vecih olarak adlandırılan ashâbü'l-vücûha ait görüşler, mezhep literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu müctehidlerin ortaya koydukları vecihlerin sayısı ve bu vecihlerin kime nispet edileceği ele alınmıştır. Aynı zamanda fûrû-u fıkıhtan örnekler verilerek konunun daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak bu vecihlerden hangisinin, neye göre seçileceği tespit edilmeye çalışılarak, bu tabakaya dâhil olan müctehidler de belirlenmeye çalışılmıştır.

2.1. Ashâbü'l-Vücûhun Mahiyeti

Şâfî mezhebinin fikhî gelişimi dört devreye ayrılmaktadır. Birinci devre İmam Malik'in hicri 179 olan vefat yılı ile başlayıp İmam Şâfî'nin Bağdat'a ikinci gelişi olan 195 tarihine kadar devam eder. On altı yıl gibi uzun bir devre olan bu süreç, kuruluş devri olarak kabul edilmektedir.¹¹⁸

Şâfî mezhebinin fikhî gelişiminin ikinci devresi ise, mezheb-i kadîm olarak adlandırılan dönemdir. Bu dönem İmam Şâfî'nin Bağdat'a ikinci gelişi olan hicri 195 yılı ile başlar. Şâfî'nin Mısır'a gittiği hicri 199 yılına kadar devam eder. Şâfî'nin artık kendisine has fikhî görüşlerinin olduğu, fûrû-u fıkıhta eserler verdiği, İslâm âleminde müstakil müctehid olarak görülmeye başlandığı devredir.¹¹⁹

¹¹⁸ Abdusselam, Ahmed Nahrâvî el-İndûnîsî, *el-İmâmu 'ş-Şâfî fî Mezhebeyhi 'l-Kadîm Ve'l-Cedîd*, I. Baskı, Kâhire, 1988, s. 433.

¹¹⁹ el-İndûnîsî, *el-İmâmu 'ş-Şâfî*, s.433-437.

Şâfiî mezhebi fikhî gelişiminin üçüncü devresi, mezheb-i cedîd olarak adlandırılan devredir. Bu, Şâfiî'nin Mısır'a gelişi olan hicri 199 tarihiyle başlayıp vefatı olan hicri 204 yılına kadar olan dönemdir. Bu dönem Şâfiî fikhının büyük bir bölümünün değiştiği, ayıklandığı ve son şeklinin verildiği dönemdir. Yine bu dönemde Şâfiî mezhebinde büyük müctehidler olan İmam Şâfiî'nin öğrencilerinin yetiştiği dönemdir.¹²⁰

Şâfiî fikhının gelişiminin dördüncü devresi, Şâfiî'nin vefat yılı olan hicri 204 tarihiyle başlar. Bu devir hicri beşinci yüzyıla kadar devam eder. Bu döneme tahrir dönemi denmektedir. Bazılarına göre de bu devir hicri yedinci yüzyıla kadar devam eder. Şâfiî mezhebinde çok önemli bir konuma sahip olan büyük müctehidler yetiştiği dönemdir. Bu devir, İmamın kavillerini tahsis eden, onun usûlüne göre tahrirde bulunan ve fûrû-u fikhîde görüş sahibi olan birinci, ikinci ve üçüncü tabaka müctehidlerinin yetiştiği dönemdir.¹²¹

Abdüsselam el-İndûnîsî'nin dört döneme ayırdığı şâfiî fikhının gelişimi devrelerinden olan dördüncü devre tahrir dönemi olarak da adlandırılmıştır. Dolayısıyla bu dönem tahrirlerin olduğu ve Şâfiî fikh literatüründe vech olarak adlandırılan müctehid görüşlerinin ortaya çıktığı dönemdir. Şâfiî mezhebinin gelişiminde en büyük katkıya sahip olan bu müctehidler, bu dönemden itibaren var oldukları kabul edilmektedir. Ashâbü'l-vücûh denilen bu müctehid tabakası, Şâfiî'nin değinmediği meseleleri bazen onun usûlüne göre içtihatla bulunmuşlar bazen de konuyla benzerliği olan başka bir nassına hamletmişlerdir. Dolayısıyla bu müctehidler Şâfiî mezhebinin sonraki dönemlerine zengin bir fikhî birikim bırakmışlardır.

2.2. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Var Oldukları Dönem

Şâfiî mezhebinin teşekkül sürecinden itibaren ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin varlığından söz etmek mümkündür. Çünkü Şâfiî mezhebinin şekillenmesinden sistemleşmesine kadar ashâbü'l-vücûh âlimlerinin katkısını görmek mümkündür. Şâfiî mezhebinin teşekkül süreci dâhil tüm süreçlerde ashâbü'l-vücûhun rivayet, ders verme ve telif faaliyetleriyle Şâfiî mezhebini sistematik bir bütünlüğe kavuşturdukları görülmektedir. Dolayısıyla ashâbü'l-vücûhun ortaya çıkışı mezhebin ilk döneminden itibaren incelenmesi gerekmektedir.

¹²⁰ el-İndûnîsî, *el-İmâmu 'ş-Şâfiî*, s.433-437.

¹²¹ el-İndûnîsî, *el-İmâmu 'ş-Şâfiî*, s.433-437.

Ashâbü'l-vücûh, İmamının usûlüne bağlı kalarak ictihad yapan müctehidlerdir. Dolayısıyla Şâfiî mezhebi çerçevesinde bu statüde büyük bir müctehid tabakasının varlığından söz etmek mümkündür. Bu müctehid tabakasının sayıca çok olması ve ilk dönem müctehidlerinin, ictihadlarını Şâfiî'ye nisbet ederek aktarmaları ashâbü'l-vücûhun başlangıç noktasını netleştirmede zorlaştırıcı etkenler olmuştur. Bu konuda en çok çalışma yapanların başında gelen Nevevî başta olmak üzere kayda değer çalışmalar yapan birçok âlim de ashâbü'l-vücûh müctehidlerini belirleme noktasında net bir tavır ortaya koyamamışlardır.¹²²

Ashâbü'l-vücûh fakihlerini belirleme noktasında en zor aşama, teşekkül sürecindeki müctehidlerin konumudur. Bu ilk müctehidlerin mutlak müctehid mi yoksa müntesib müctehid mi oldukları her zaman ihtilaflı bir konu olmuştur. Ebû Ali es-Sincî'nin, "Biz İmam Şâfiî'yi taklid etmiyoruz. Onun görüşlerini daha isabetli ve en sahîh olarak gördüğümüz için ona tabi oluyoruz"¹²³ sözü teşekkül sürecindeki müctehidlerin tespitinin büyük bir titizlikle yapılması gerektiği noktasında önem arz etmektedir. İmam Şâfiî'nin taklidi men eden söylemleri ve ictihadın gerekliliği konusundaki tutumu, Şâfiî mezhebinde birçok âlimin kendine has görüşlerinin olmasında etkili olmuştur. Söz konusu durum göz önüne alındığında ashâbü'l-vücûhun tespiti için İmam Şâfiî'nin birinci derece öğrencilerinden başlanması gerekmektedir. Birinci tabakadaki müctehidlerin çoğunluğu müntesib müctehid olarak kabul edilse de Şâfiî mezhebinin teşekkül sürecinde olmasından ve hali hazırda sistemleşmiş bir mezheb olmamasından kaynaklı, bu müctehidler tabii olarak kendilerini bir mezhebe bağlı olarak görmemişlerdir. Bunun doğal bir sonucu olarak İmam Şâfiî'den sonraki müctehidlerin konumu hakkında ihtilaflar ortaya çıkmıştır. Burada Şâfiî mezhebindeki tüm müctehidleri teker teker ele alıp aktarmak konunun bütünlüğünün dağılmasına sebebiyet vereceği ve tezin muhtevasına uygun düşmeyeceği için, İmam Şâfiî'nin meşhur ve en önemli öğrencilerinden Müzenî'yi (v. 264/878) ele alarak teşekkül sürecindeki ilk müctehidlerin konumu ve neticede ashâbü'l-vücûh tabakasının tespiti noktasında önemli bir aşama kaydedilmiş olacaktır.

¹²² Sâlih, s.455.

¹²³ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s.30.; Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî ma'rufun bi İbnü's-Salâh, *Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî*, thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdülkâdir Mektebetü'l- Ulûm ve'l-Hükm, Beyrut 1987, s.92.

İmam Şâfiî'nin önde gelen talebeleri arasında olan Müzenî, ilk etapta İmam Şâfiî'nin görüşlerini aktarmış, sonrasında onun görüşlerinden yola çıkarak tahrirlerde bulunmuştur. Müzenî, genellikle müntesip bir müctehid olarak görülür. Fakat bazen mezhebe karşı muhalif görüşlerde bulunması ve müstakil bir mezhep sahibi gibi hareket etmesi, onun konumunu tartışma zeminine çekmiştir. Kendi görüşlerini içeren ve birçok yerde Şâfiî'ye açıkça muhalefet ettiği *Nihayetü'l-ihţisar* adlı kitabını kaleme alması, Müzenî'nin görüşlerinin bazı fakihler tarafından müstakil bir mezhep olarak görülmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Müzenî'nin konumu her devirde tartışma konusu olmuştur.¹²⁴

Müzenî'nin Büveytî'den sonra ders halkasının başına geçmesi onu Şâfiî mezhebinin en büyük temsilcisi konumuna getirmiştir. El-Câmiu'l-Atîk'te verdiği derslerle başta Mısır'dan olmak üzere Horasan, Irak, Şam ve Endülüs bölgelerinden gelen birçok âlimin yetişmesinde ve bununla birlikte mezhebin geniş kitlelere ve bölgelere yayılmasında önemli rol oynamıştır.¹²⁵ Şâfiî mezhebinin oluşumu ve gelişiminde büyük katkıları olan Müzenî'yi mezhep dışı tutmak, görüşlerini mezhep dışı görüşler olarak kabul etmek çelişkili bir durum ortaya çıkaracaktır.

Sübkî (v. 771/1370), Şâfiî mezhebindeki müctehidlerin konumu ile ilgili olarak bazı müctehidlerin Şâfiî'ye muhalefetlerinin çok, bazılarının az, bazılarının da orta düzeyde olduğunu açıklar. Şâfiî'ye muhalif görüşleri çok olanları örnek olarak dört Muhammed'i (Muhammed b. Cerîr (v. 310/923), Muhammed b. Nâsır (v. 294/906), Muhammed b. Huzeyme (v. 311/924), Muhammed b. Münzir (v. 318/930)) gösterir. Şâfiî'ye muhalif görüşlerinin çokluğu sebebiyle bunların görüşlerinin mezhepten sayılmadığını aktarır. Çoğunluk fakihlerin, Şâfiî'nin görüşlerine muhalif olan görüşleri azdır. Bu gibi müctehidlerin görüşleri mezhepten sayılır. Şeyh Ebû Hâmid (v. 406/1016) ve Kaffâl (v. 417/1026) bunlara örnek olarak gösterilebilir. Müzenî ve İbn Süreyc'in mezhep görüşüne muhalif olan görüşleri ise, dört Muhammed'in görüşleri kadar çok değildir. Ancak onların Irak ve Horasanlılar gibi mezhebe sıkı sıkıya bağlılıkları da yoktur.¹²⁶ Dolayısıyla Müzenî'nin Şâfiî'ye muhalif olan görüşlerinin az oluşunun yanı sıra, onun konumu ve mezhebe olan

¹²⁴ Şükrü Özen, "Müzenî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2006, XXXII, s.246-250.

¹²⁵ Özen, "Müzenî", XXXII, s.246-250.

¹²⁶ Tâcuddîn Ebû Nasr Abdulvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtu's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Abdulfettâh Muhammed el-Hulû, Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kâhire, II, s.104.

katkıları göz önüne alındığında, onu mezhep dışı müctehid olarak kabul etmek isabetli bir tutum olmayacaktır.

Müzenî *Muhtasar*'ının başında; “bu kitabı Şâfiî'nin ilminden (sözünden) ihtisar ettim”¹²⁷ sözüyle Şâfiî'nin ictheadlarını hangi illetlere bina ederek hüküm çıkardığını tespit ederek hüküm bildirmediği meseleleri bunlara göre hükme bağlamıştır.¹²⁸ Müzenî'nin Şâfiî'den ayrılan görüşleri varsa; bu kendisine ait olur. Fakat İmam Şâfiî'nin görüşünden yola çıkarak tahricta bulunuyorsa Müzenî'nin tahrircileri mezhebe dâhil olma bakımından başkasınıkinden daha önceliklidir.¹²⁹

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında, Şâfiî mezhebinin teşekkül sürecinde olması, mezhebin genel bir çerçevesinin olmaması ve müctehidlerin kendini bir mezhebe bağlı olarak görmemelerinin doğal bir sonucu olarak Müzenî'nin de mezhepten farklı görüşleri olmuştur. Dolayısıyla o bazen farklı bir mezhep müntesibi gibi hareket etmiştir. Sonuç itibariyle Müzenî'nin Şâfiî mezhebine bağlı bir müctehid olduğu söylenebilir. Mezhebin teşekkül sürecinde olması nedeniyle Müzenî, kendisinden sonraki müctehid tabakaları gibi mezhebe tam bir bağlılık göstermemiştir. İmam Şâfiî'nin; “mezhebin yardımcısı”¹³⁰ olarak işaret ettiği Müzenî, genellikle Şâfiî'nin usûlüne bağlı kalarak hareket etmiş ve müstakil bir mezheb seviyesinde farklı görüşlerde bulunmamıştır. Buna binaen Müzenî'yi mutlak müctehid olarak görmek mümkün olmamaktadır.

Buraya kadar aktardığımız bilgilerden hareketle şunu söylemek mümkündür; şâfiî müctehidlerinin çoğu Şâfiî'nin usûl kaidelerine göre hüküm çıkarmışlardır. Dolayısıyla Şâfiî mezhebinde vech sahibi olan müctehidlerin sayısının çok olduğu ve onlar hakkında kesin bir rakam vermenin de mümkün olmadığı görülmektedir. Ayrıca İmam Şâfiî'nin ilk öğrencileri arasında da ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Nevevî, İbn Kesir, İbn Kadı Şühbe, Ahmet bin Hüseyin ve İbn Sümid el-Ulvi, ittifakla ashâb-ı vucûhtan saydıkları müctehidleri vefat sırasına göre bir

¹²⁷ Ebû İbrâhim İsmâil b. Yahya b. İsmâil el-Mısrî el-Müzenî, *Muhtasaru'l-Müzenî*, thk. Muhammed Abdulkâdir Şâhin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998, s.7.

¹²⁸ Nail Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2015, s.230

¹²⁹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s.122.

¹³⁰ Ebî Bekr b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed Takiyüddin İbn Kadı Şühbe ed-Dımaşkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, thk. Hâfız Abdülalim Hân, Dairetü'l-Mearifi'l-Osmaniyye, Haydarabad 1979, I. s.7.

sıralamaya tabi tutarak vermektedirler.¹³¹ Yukarıda saydığımız âlimlerin üzerinde ittifak ettikleri ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin vefat yılı sıralamalarına baktığımızda bu müctehidlerin başlangıcının Şâfiî mezhebinin ortaya çıkışının ilk yıllarına tekabül ettiği görülmektedir.¹³²

İbn Hacer el-Heytemî *el-Fetâvâ'l-kübrâ* adlı eserinde ashâbü'l-vücûhun bulunduğu zaman dilimi ile ilgili olarak bu kategorideki müctehidlerin şartlarını aktardıktan sonra bu mertebenin ashâbü'l-vücûh mertebesi olduğu ve bu müctehid mertebesinin hicrî dördüncü yüzyıldan sonra artık kesildiğini aktarır.¹³³

Nevevî'nin, müntesib ve tahrîc ehli müctehidlerin dördüncü yüzyılın sonuna kadar var olduklarını söylemesine karşın¹³⁴ Ebû Zehra şöyle bir değerlendirmede bulunmuştur: "Nevevî'nin bu sözü doğru olmakla beraber, bahsi geçen müctehidler dördüncü yüzyıldan sonra azalmışlardır. Bununla birlikte bu statüdeki müctehidler hicrî beşinci yüzyıla kadar da varlıklarını devam ettirmişlerdir."¹³⁵

Ashâbü'l-vücûh müctehid tabakasının başlangıcı net olmadığı gibi, son bulmasıyla da ilgili âlimler arasında farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Ashâbü'l-vücûhun başlangıcı hakkında net bir şey ortaya koymak mümkün olmasa da İmam Şâfiî'nin ilk öğrencilerinden itibaren var oldukları kabul edilebilir. Hicrî beşinci yüzyılın başlarından itibaren ise artık ashâbü'l-vücûh mertebesinde olan âlimlerin son bulduğu kabul edilmektedir.¹³⁶

2.3. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Şartları

Genel olarak usûl kitaplarında sayılan müctehid şartları, mutlak müctehid için gerekli olan şartlardır. Ashâbü'l-vücûh olarak adlandırdığımız müctehidler için de gerekli olan şartlar vardır. Mutlak müctehid ile ashâbü'l-vücûh arasındaki en önemli fark mutlak müctehidin kendisine has bir usûlünün olmasıdır. Ashâbü'l-vücûhun ise kendilerine has bir usûlleri yoktur. İmamlarının usûl ve kaidelerine bağlı kalarak, icihadlarında imamın usûlünün dışına çıkmaları söz konusu değildir.¹³⁷

¹³¹ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s.123.

¹³² Bkz. Sübkî, *Tabakâtü'sh-Şâfi'iyeti'l-kübrâ*, II. s.183

¹³³ Ebû'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed, İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâvâ'l-kübrâ'l-fikhiyye*, Abdulhamid Ahmed el-Hanefî, Daru'l-Fıkr, Mısır, IV. s.296.

¹³⁴ Nevevî, *Mecmû'*, I. s.77.

¹³⁵ Ebû Zehra, *eş-Şâfiî*, s.389.

¹³⁶ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab* (Muhakkikin mukaddimesi), s.129.

¹³⁷ Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

Şâfî fakihlerin ashâbü'l-vücûh için ön gördüğü koşulları maddeler halinde tespit ederek; bu tespitler neticesinde ashâbü'l-vücûh müctehidlerini tanıma ve belirleme noktasında fikir sahibi olabiliriz.

Nevevî, müntesib müctehidleri dört kısma ayırmıştır. Birinci kısımda mutlak müntesip müctehitten bahseden Nevevî, bu kategorideki müctehidlerin öncelikle imamlarını taklid etmemeleri gerektiğini vurgular. İmamın icthaddaki yolunu ve kıyasını en doğru yol olarak gördükleri için onu takip ederler.”¹³⁸

Nevevî, İmam Şâfî'nin talabelerini taklitten sakındırdığı ve aynı zamanda Müzenî'nin de *muhtasar* adlı eserinin başında bunu zikrettiğini aktarmaktadır.¹³⁹

İmam Şâfî'den sonra gelen fukahâ da taklitten men etmişlerdir. Buradan anlaşıldığı üzere mutlak müntesib müctehidlerin icthadları taklit değildir. Şâfî'in görüşlerini benimsemelerinin sebebi ise, imamın icthadını kendi icthadlarına göre en isabetli görüş olarak görmeleridir. Mutlak müntesib müctehidler, müstakil müctehid özelliklerini taşıdığı halde, başka müstakil bir müctehide intisab etmektedirler. İkinci mertebede olan Ashâbü'l-vücûh müctehidleri ise mutlak müntesib derecesine ulaşmamışlardır. Ashâbü'l-vücûh müctehidlerin mutlak müntesib müctehidlerinin tersine mezhebe bağlılıkları tamdır. Onlar imamlarının kural ve kaidelerinin dışına çıkmazlar. İmamlarının usûl ve kaidelerine bağlı kalarak icthadda bulunurlar.¹⁴⁰

İmam-ı Nevevî, ashâbü'l-vücûh müctehidlerinde bulunması gereken şartları şu şekilde sıralamaktadır:

- a) Ashâbü'l-vücûh müctehidi görüşlerinde bağımsız olmasına rağmen görüşlerini temellendirme de imamının usûl ve kaidelerine göre hareket eder. Söz konusu müctehid, imamının mezhebinin dışına çıkmamalı; mezhebe bağlı olmalıdır.
- b) Fıkıh ve usûlü bilmelidir.
- c) Hükümlerin tafsili delillerini bilmelidir.
- d) Kıyas yapmayı ve illet belirleme metodunu bilmelidir.
- e) Tahrîc ve istinbat yapmaya vakıf olmalıdır.
- f) İmamın icthadında yer almayı imamının usûlüne katmaya ehil olmalıdır.¹⁴¹

¹³⁸ Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

¹³⁹ Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

¹⁴⁰ Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

¹⁴¹ Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

Nevevî, ictihatta müstakil müctehid şâri'in nassına karşı nasıl ise, müntesib müctehidin de imamının ictihadlarına karşı öyle olması gerektiğini aktarmaktadır.¹⁴²

Yukarıda verilen bilgiler neticesinde; ashâbü'l-vücûhu diğer müctehitlerden ayıran en belirgin özelliklerinin tahrir ehli olmaları ve ictihatta imamının usûlünün dışına çıkmamaları olduğu söylenebilir.

2.4. Hanefî ve Şâfiîlerdeki Tabakatü'l-Fukahâ Açısından Ashâbü'l-Vücûh

İslâm dininin ilk devreleri olan sahabe ve tabiin devirlerinde âlimler arasında herhangi bir derecelendirme ya da taksim söz konusu değildi. Tabiin devrinin sonlarına doğru Irak'ta Ebû Hanîfe, Hicaz'da İmam Mâlik, Mısır'da İmam Şâfiî'ye bağlı, birbirinden farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Zamanla bu görüşler kurucularının isimleriyle anılan birer ekol olmuş, bunun sonucunda da mezhepler ortaya çıkmıştır. Daha sonra da bu mezheplere bağlı müctehidleri konu alan tabakat eserleri dediğimiz eserler telif edilmeye başlanmıştır. Mezheplerin oluşumunda ve gelişiminde etkileri ve katkıları farklı olan müctehidler, âlimler tarafından ilmî kategorilere ayırarak ele alınmışlardır. Müctehidler kategorilere ayrılırken mezhepler farklı bir taksimle müctehidleri ele almışlardır. Örneğin Şâfiî mezhebine mensup olan İbnü's-Salâh müctehidleri önce iki kısma ayırmış ardından ikinci kısımdaki müctehidleri dört kısma ayırarak ele alırken,¹⁴³ Hanefî mezhebinde ise İbn Kemal (v. 940/1534), müctehidleri yedi kısma ayırmıştır.¹⁴⁴ İbnü's-Salâh birinci tabakadaki müctehidleri “mutlak müctehid” olarak ele alırken, İbn Kemal onları “dinde müctehid” olarak isimlendirmiştir. Her iki taksime göre de İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî ve İmâm Ahmed bu statüdeki müctehidlerdir.¹⁴⁵

İbnü's-Salâh'ın ikinci kategoride ele aldığı müntesip müctehidler arasında birinci sırada olan mutlak müntesip müctehid ise İbn Kemal'in taksiminde ikinci sırada olan mezhepte müctehid kategorisine denk gelmektedir.¹⁴⁶ Hanefîlerde; Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî (v. 189/805), Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm (v. 182/798), Züfer b. el-Hüzeyl b. Kays el-Anberî el-Basrî (v. 158/775) gibi fakihler Bu kategoride olan müctehidlerdir. Şâfiîlerde ise; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-

¹⁴² Nevevî, *Mecmû'*, s.76.

¹⁴³ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s. 29-36.

¹⁴⁴ Şemseddin Ahmed İbn Kemal Paşa ve Ebu'l-Hayr İsmâuddin Ahmet Efendi Taşköprülüzâde, *Risaletan*, thk. Ebî Abdurrahman b. Akîl, 1976, s. 13-15.

¹⁴⁵ İbn Kemal, *Risaletan*, s. 13.

¹⁴⁶ İbnü's-Salâh, *Fetâvâ*, s. 29. ; İbn Kemal, *Risaletan*, s. 13. ; Bâ-Hüseyin, *et-Tahrîc*, s. 313.

Münzir en-Nîsâbûrî (v.318/930), Ebû Abdillâh Muhammed b. Nasr b. Yahyâ el-Mervezî (v. 294/906), Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (v. 310/923), Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbûrî (v. 311/924) gibi fakihler de bu kategoridedirler.¹⁴⁷

Şâfiî müntesip fukahâ tabakasının ikinci tabakası ashâbü'l-vücûhtur. Bu tabaka Hanefî mezhebinde üçüncü mertebe olan “mes'elede müctehid” tabakasına denk gelmektedir.¹⁴⁸ Şâfiî mezhebinde olduğu gibi Hanefî mezhebinde de bu kategoride olan müctehidler İmamın nassının olmadığı durumlarda ictihadları söz konusu olmaktadır. Her iki mezpte bu kategorideki müctehidler imamlarının usûlünün dışına çıkmamaları en önemli özellikleridir.

Şâfiî mezhebinde bu kategoride Büveyfî, Yûnus, Rebî, Enmatî, Ebû Saîd el-Istahrî, İbn Hayran ve İbn Ebî Hureyre sayılırken,¹⁴⁹ Hanefî mezhebinde ise; Hassâf eş-Şeybânî (v. 261/875), Tahâvî (v. 321/933), Ebu'l-Hasan Kerhî (v. 340/952), Şemsü'l-eimme Helvânî, Şemsü'l-eimme Serahsî (v. 483/1090), Fahrü'l-İslâm el-Pezdevî (v. 482/1089) ve Kadîhân (v. 592/1196) bu kategoride kabul edilen müctehidlerdir.¹⁵⁰

Şâfiî mezhebinde ashâbü'l-vücûh, Hanefî mezhebinde ise bu kategoriye denk gelen mes'elede müctehid tabakası, her iki mezheptede konumları itibarıyla önemli yer tutmaktadırlar. Ashâbü'l-vücûha bu açıdan bakıldığında hem Hanefî mezhebindeki denk geldiği müctehid grubunun konumunun önemi, hemde Şâfiî mezhebinde fukahâ tabakaları açısından önemi, ashâbü'l-vücûh tabakasının öneminin göstergesidir.

İbnü's-Salâh'ın taksimine göre müntesip müctehidin üçüncü kısmı olan ashâbü't-tercîh ise İbn Kemal'in taksiminde dördüncü, beşinci ve altıncı tabakalara denk gelmektedir. İbnü's-Salâh'ın dördüncü taksimde kabul ettiği “müfta bih görüşleri bilenler” müntesip müctehidlerde İbn Kemal'in taksiminde yedinci tabaka olan Ashab-ı taklid tabakasına denk gelmektedir.¹⁵¹

2.5. Vecihlerin Mezhep İmamına Nisbeti

Daha önce ifade edildiği üzere “kavl” kelimesi, mezheb imamı olan İmam Şâfiî'nin ictihadı, sözleri, fetvâ ve eserleri için kullanılırken, “Vech” ise; müntesib

¹⁴⁷ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye*, s. 38.

¹⁴⁸ Bâ-Hüseyin, *et-Tahrîc*, s.313

¹⁴⁹ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye* s. 40.

¹⁵⁰ İbn Kemal ve Taşköprülüzâde, *Risaletan*, s. 14.

¹⁵¹ Bâ-Hüseyin, *et-Tahrîc*, s. 314.

müctehid olarak tanımlanan müctehidlerin icthadı için kullanılan bir terimdir. İmam Şâfiî'nin usûl ve kaidelerine göre hüküm çıkaran ashâbü'l-vücûh fakihlerinin icthadları olan bu vecihlerin İmam Şâfiî'ye nisbet edilip edilemeyeceği meselesi vecihler açısından önemli bir yer tutar.

Şîrâzî'nin *et-Tabsira* adlı usûl kitabında belirttiğine göre kişi bir şeyi söylemediği veya söylediğine delalet edecek bir şey olmadığı zaman, bir kavli o kişiye izafe etmek helal değildir. Şîrâzî, İmam Şâfiî'nin "Konuşmayana kavli nisbet edilmez" sözünü de delil olarak aktarır. Dolayısıyla yapılan tahrircileri İmam Şâfiî'ye nisbet etmenin caiz olmadığı, mezhepte sahîh olan ve amel edilen görüşün bu olduğunu aktarır.¹⁵² Bu konuda muhalafette bulunan ve delillerini de, Allah'ın (c.c.) ve Hz. peygamber'in (s.a.v.) sözlerine yapılan kıyas nasıl onlara nispet ediliyorsa müctehidlerin icthadı da İmam Şâfiî'ye nispet edilir sözlerine karşın Şîrâzî, yapılan herhangi bir kıyasta, bu Allah'ın (c.c.) sözüdür veya bu Hz. peygamber'in (s.a.v.) sözüdür demenin caiz olamayacağını aktarmaktadır.¹⁵³

Şâfiî mezhebinde fukaha bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Sahîh olan görüşe göre vecihlerin İmam Şâfiî'ye nisbet edilemeyeceğidir. Cüveynî, Ebû İshâk eş-Şîrâzî, İbnî's-Salâh ve Nevevî bu görüştedir.¹⁵⁴

Şîrâzî'nin delil olarak sunduğu İmam Şâfiî'nin yukarıdaki sözünden de anlaşıldığı gibi, bir sözün bir kişiye nisbet edilebilmesi için o sözü bizzat o kişinin söylemiş olması gerekir. Aksi takdirde her hangi bir söz söz konusu kişiye nisbet edilemez. Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin icthadları taklid değil, İmam Şâfiî'nin kavaid ve usûlü çerçevesinde ortaya koydukları icthadlardır. Buna binaen ashâbü'l-vücûh icthadları İmam Şâfiî'nin bizzat icthadları olmadığı için İmam Şâfiî'ye nisbet edilemez.

2.6. Vecihlerin Sayısı

Şâfiî mezhebinde herhangi bir şer'î meselede birden fazla vechin ortaya çıktığını görülmektedir. Aynı meselede birbirinden farklı birçok vechin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan etkenler şu şekilde sıralanabilir;

- Hz. peygamber (s.a.v) zaman zaman bizzat icthadda bulunduğu gibi, birçok meselede sahâbelerin icthadda bulunmasını teşvik etmiştir. Ukbe b. Âmr'in

¹⁵² Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhim b. Ali b. Yûsuf Fîrûzâbâdî Eş-Şîrâzî, *et-Tabsira fî usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Hasan Heytû, Dârü'l-Fikr, Dimaşk 1983, s. 517.

¹⁵³ Şîrâzî, *Tabsira*, s. 517

¹⁵⁴ Cüveynî, *Nihâyetü'l-Matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s. 170.

rivayetine göre Rasûlullah'a iki davacı gelmiş O da: "Ukbe, aralarındaki dâvayı hükme bağla" buyurmuştu. Ukbe "siz burada iken nasıl hükmederim ey Allah'ın rasûlü?" deyince de şu cevabı vermişlerdir: "Aralarında hükmet, isabet edersen sana on sevap, hata edersen bir sevap vardır"¹⁵⁵ diye buyurmuşlardır. Bu hadis-i şerif Hz. peygamberin (s.a.v) sahâbilerini ne denli ictihada teşvik ettiğini anlama açısından önem arzeder. Hz. peygamber'in (s.a.v) açık ifadelerinden de anlaşıldığı gibi İslâm dininin ictihadı teşvik etmesi ve buna bağlı olarak ictihadda bulunan müctehidin sevaba nail olma düşüncesi, müctehidlerin içtihadta bulunmalarında etkili olmuştur. Dolayısıyla hem sahâbe hemde sahâbeden sonraki dönemlerde müctehid derecesinde olanlar ictihadda bulunmuşlardır.

-Mezhep imamlarının taklidi men eden görüşlerinin olması.

-Hicrî beşinci yüzyıla kadar var olan Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin kendilerinden sonra gelen müctehidlere nispeten daha bağımsız ictihad edebilmeleri.

Ashâbü'l-vücûh dönemi, sonraki dönemlere nisbeten sosyal, siyasal ve ilmî ortamının müsait olması ictihadda bulunmaya zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla bu olumlu hava ictihada yansımış ve zengin bir ictihad birikimi ortaya çıkmıştır. Buna paralel olarak da bir meselede birçok görüş (vech) ortaya çıkmıştır.

Bu etkenlere ilave olarak Şâfiî müctehidleri her ne kadar aynı kaynaktan ve aynı usûlden yola çıkarak ictihadda bulunuyorlarsa da, meşreb ve çevrenin tesiri, düşünce ayrılıklarının olması, birçok meselede birbirinden farklı vecihlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.¹⁵⁶

"Kavl" kavramı İmam Şâfiî'nin görüşleri için kullanılırken, "vecih" kavramı ise müntesib müctehidlerin görüşleri için kullanılır. Kavl kelimesinin tesniyesi olan Kavleyn kelimesi bazen iki kadîm görüş, bazen iki cedîd görüş, bazen de biri kadîm ve biri cedîd olan iki görüş için kullanılır. Bu iki görüş bazen aynı bazen de farklı zamanlarda söylenmişlerdir.¹⁵⁷

Müntesip müctehidlerin görüşleri olan vecihler de bir müctehidin görüşü olabildiği gibi, birden çok müctehidin görüşü de olabilir. Eğer bunlar bir kişiye ait ise, İmam Şâfiî'nin kavillerinde uygulandığı gibi kadîm ve cedîd görüş şeklinde iki

¹⁵⁵ Nesâî, Kada, 29.

¹⁵⁶ Ebû zehra, *eş-Şâfiî*, s. 384.

¹⁵⁷ Nevevî, *Mecmû'*, I. s. 107.

kısma ayrılarak ele alınır. Ortaya çıkan vecihler birden fazla kişinin görüşü olduğu zaman ise önce veya sonra olmaları arasında fark yoktur.¹⁵⁸

“Bu meselede iki vecih vardır” denildiğinde; bir âlimin bir mesele hakkında Şâfiî'nin usûlüne uygun iki görüşünün olduğu veya iki âlimin İmam Şâfiî'nin usûlüne uygun farklı görüşlere sahip olduğu şeklinde iki ayrı anlam anlaşılmaktadır.¹⁵⁹

Şâfiî müctehidlerinin ortaya koydukları icthatlarda tek mesele hakkında bazen iki, bazen üç, bazen dört ve bazen de dörtten fazla vecihin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁶⁰ Ahmet Muhyiddin Salih, ashâbü'l-vücûhu ele aldığı makalesinde “Mezhepte vecihlerin çokluğu” başlığına geniş yer ayırmıştır. Bir mesele hakkında vecihlerin ikiden başlayarak yediye kadar çıkabildiğini örnekler vererek açıklamıştır.¹⁶¹

Şâfiî mezhebi âlimlerinin bazen aynı bazen de farklı zaman ve farklı mekânlarda yaptıkları icthatlarla tek mesele hakkında iki, üç, dört ve daha fazla vechin ortaya çıkmasıyla neticelenen bu içtihatları aşağıda örnekler vereceğiz.

2.6.1. Bir Vecih Üzere Olan Meseleler

- Cenaze namazının üçüncü tekbirinden sonra ölüye özel olarak dua etmede bir vecih vardır. O da ölüye özel olarak dua etmenin vacip olmadığıdır. Üçüncü tekbirden sonra ölüye ve müminlere dua etmek kâfidir.¹⁶²

- Güneş ve ay tutulması namazının cemaatle kılınması konusunda bir vecih vardır. O da bu namazların cemaatle kılınmasının şart olmasıdır. Bu iki namaz da cuma namazı gibi cemaatle kılınmalıdır.¹⁶³

2.6.2. İki Vecih Üzere Olan Meseleler

- Eğer bir adam ölür ve orada yabancı bir kadından başka kimse bulunmazsa veya bir kadın ölür ve orada yabancı bir erkekten başka kimse bulunmazsa, bu ölülerin yıkanmasıyla ilgili Şâfiî mezhebinde iki vecih vardır.

¹⁵⁸ Nevevî, *Mecmû'*, I. s. 111.

¹⁵⁹ Kavâsimî, *Medhal*, s. 508.

¹⁶⁰ Sâlih, “Ashâbü'l-vücûh fî Fikhi'sh-Şâfiî ve eserühüm fî tatavuri'l-Mezheb”, s. 450.

¹⁶¹ Sâlih, “Ashâbü'l-vücûh fî Fikhi'sh-Şâfiî ve eserühüm fî tatavuri'l-Mezheb” s. 451.

¹⁶² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-Müftîn*, thk. Züheyr eş-Şaviş, Mektebetü'l-İslâm, Beyrut 1991, III. s. 125.

¹⁶³ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, II. s. 85.

a) Rûyânî (v.502/1108), Iraklı fukahâ ve çoğunluğun görüşüne göre böyle bir durumda ölü yıkanmaz sadece teyemmüm aldırılır ve defnedilir. Esah olan görüşte budur.

b) Kaffâl, Gazzâlî ve imâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'nin görüşüne göre ölü elbisesiyle yıkanır. Ölüyü yıkayan kişi eline bir bez sarar ve mümkün olduğu kadar yüzünü başka tarafa çevirerek yıkar. Eğer ölüyü yıkayan kişi bakamadan yıkayamıyorsa bu durum zarurî bir durum olduğu için bakarak yıkar.¹⁶⁴

- İki vecih üzere olan başka bir mesele de şöyledir; eğer abdest alacak kişi abdestini yenilemek için suyu kullanıyorsa (ikinci abdest veya üçüncü bir abdest için) bu suyun mustamel olup olmamasıyla ilgili iki vecih vardır.

a) Kullanılan su ikinci abdest için de olsa o su mustamel (kullanılmış) su hükmünü alır ve yeni bir abdest için kullanılmaz.

b) Kullanılan o suyla abdest almak caizdir. Çünkü o su abdestsizliği kaldırmak ve ya necaseti temizlemek için kullanılan su gibi değildir. Bu suyun hükmü temiz bir elbise için kullanılan suyun hükmü gibidir.¹⁶⁵

- Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin görüşleri olan vecihlere başka bir örnekte abdestin farzlarından olan başı meshetme konusundadır. Kişinin başından sadece bir kılı meshetmenin yeterli olup olmaması meselesinde iki vecih vardır.

a) Caizdir. Bağdat müctehidlerinin çoğunluğu ve Süfyani Sevrî bu görüştedir. Onlara göre baştaki bir kılda başın bir parçasıdır.

b) Caiz değildir. Bu Basra'lı müctehidlerin görüşüdür. Bunlara göre baştan sadece bir kılı meshetme meşakkatli bir iştir. Başı meshetme ile ilgili hükümde en az üç kılın meshedilmesi gerekmektedir.¹⁶⁶

- Başka bir örnek de üzerinde Kur'an yazısı bulunan paranın taşınması hakkındadır. Bu konuda iki vecih vardır.

a) Caiz değildir. Ebû Ali b. Ebû Hureyre (v. 345/956) bu görüştedir.

b) Bundan korunmak meşakkatli olduğu için üzerinde Kur'an yazısı bulunan paraların taşınması caizdir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, II. s. 105.

¹⁶⁵ Ebû İshâk İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfiî*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Dârü'l-Kalem, Dimaşk 1992, I, s. 50.

¹⁶⁶ Mâverdi, *Hâvî'l-Kebîr*, I, s.118.

¹⁶⁷ Mâverdi, *Hâvî'l-Kebîr*, I, s. 146.

2.6.3. Üç Vecih Üzere Olan Meseleler

- Farz olan namazların ilk vakitte kılınmasının faziletiyle ilgili Şâfi mezhebinde üç vecih vardır.

a) İlk vakitteki sevaba erişmek için kişi namazla ilgili olan ezan, abdest ve bunun gibi işler dışında başka birşeyle meşgul olmamalıdır. Bir lokma yemek veya az bir konuşma gibi hafif olan işleri yapmasının zararı yoktur. Çok acele etmesine de gerek yoktur. Örf ve âdete göre hareket etmesi gerekir. Esah olan görüş budur.

b) Namaz vaktinin yarısına kadar kılınan namaz, bu sevabı kazandırır. Çoğunluk âlimin görüşü bu yöndedir.

c) İlk vaktin sevabına ulaşabilmek için namazı ilk vakitte kılmak gerekir. Dolayısıyla namazdan önce namaz için gerekli olan işler yapılmalıdır. Bu veche göre teyemmüm alan kişi namazın bu sevabına ulaşmaz.¹⁶⁸

- Üç vecih üzere olan başka bir mesele de necis olan bir şeyin temizlenmesinde kullanılan suyun hükmü konusundadır. Eğer su necis bir şeyin temizlenmesinde kullanılır ve suyun rengi değişirse o su necis olmuş olur. Eğer suyla necis bir şey temizlenir ve suyun rengi değişmezse bu konuda üç vecih vardır.

a) Bu su tahirdir.

b) Bu su necis olur.

c) Eğer necis olan yer yıkandığında temizlenmiş ise su tahirdir. Eğer necis olan yer temizlenememişse o zaman bu su da necistir.¹⁶⁹

- Bir belde de birden fazla yerde cuma namazı kılınması halinde hangisinin namazının önce kılınmış sayılması konusunda üç vecih vardır.

a) İftitah tekbirini önce getirenler namazı önce kılmış sayılırlar. Bu sahih olan görüştür.

b) Önce selam verenler namazı önce kılmış sayılırlar.

c) Hutbeye önce başlayanlar namazı önce kılmış sayılırlar.¹⁷⁰

2.6.4. Dört Vecih Üzere Olan Meseleler

- Bayram günlerinde namazlardan sonra getirilen teşrik tekbirleri ile ilgili dört vecih vardır.

a) Bayram günlerinde kılınan tüm namazlardan sonra teşrik tekbirleri getirilir. Esah olan görüş budur.

¹⁶⁸ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, s. 183.

¹⁶⁹ Şîrâzî, *Mühezzep*, I, s. 51.

¹⁷⁰ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, II, s. 5.

b) Bu günlerde kılınan farz ve kaza namazlardan sonra tekbir getirilir.

c) Bu günlerde farz namazlarının ardından tekbir getirilir. Bu namazlar eda olarak kılınan namaz olsun veya bu günlerde kazaya kalan namaz olsun tekbir getirilir.

d) Sadece eda olarak kılınan farz namaz ve revatib olan sünnetlerin akabinde tekbir getirilir.¹⁷¹

- Dört vecih üzere olan meselelere başka bir örnek ise yemekte kullanılan malzemelere, gümüş ile yama yapmanın hükmü hakkındadır. Yapılan gümüş yamanın durumuna göre mezhepte dört vecih bulunmaktadır. Bunlar;

a) Eğer yapılan gümüş yama az ise ve yama yapmaya ihtiyaç varsa bu durumda bu yama mekruh değildir.

b) Eğer yama araç gerecin ağza gelen tarafında ise haramdır. Yama araç gerecinin ağza gelecek tarafında değilse haram değildir.

c) Gümüş yamanın kullanılması mekruhtur. Ama hangi durumda yama yapılırsa yapılsın haram olmaz.

d) Yemek araç gereçlerinde yapılan gümüş yama her durumda haramdır.¹⁷²

- Cemaatle kılınan namazlarda iftitah tekbirinde imama yetişmek müstehabtır. Hangi durumlarda iftitah tekbirine yetişmiş sayılacağı konusunda ise Şâfiî mezhebinde dört vecih vardır.

a) İmamın getirdiği iftitah tekbirine yetişmesi gerekir. Eğer iftitah tekbirini geciktirirse bu sevabı kaçırmış olur.

b) Namaz kılan kişi birinci rükûda imama yetişirse yetişmiş sayılır.

c) Bir kişi namazda kıyamdan bir şeye yetişirse iftitah tekbirindeki sevaba nail olmuş olur.

d) Eğer kişi dünya ile meşgul olup rükû da imama yetişmemişse sevabı kaçırmış olur. Eğer rükû da imama yetişmeme konusunda bir özrü varsa veya namaz ile ilgili bir meşguliyet (Namaz için abdest almak gibi) nedeniyle rükuya yetişmemişse bu kişi yetişmiş sayılır.¹⁷³

2.6.5. Beş Vecih Üzere Olan Meseleler

- Borçlu olan birinin cihâd seferine çıkma durumuna karşılık alacaklının onu cihad seferine çıkmaya mani olması ile ilgili olarak beş vecih bulunmaktadır:

¹⁷¹ Nevevî, *Mecmû'*, II, s. 80.

¹⁷² Nevevî, *Mecmû'*, I, s. 314.

¹⁷³ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, I, s. 341.

a) Esah olan görüşe göre alacaklının cihâd seferine gidecek olan borçluya mani olamayacağıdır.

b) Borca kefil olacak birini bulmak şartıyla borçlu cihâd seferine çıkabilir.

c) Eğer borçlu olan kişi arkasında mal namına bir şey bırakmamışsa alacaklı ona engel olabilir.

d) Eğer borçlu çıkacağı seferden rızıklanacak olanlardan değilse o zaman alacaklı kişi engel olabilir.

e) Eğer borçlu olan kişi seferden dönmeden borcun vakti gelecekse yine borçlunun cihâd seferine çıkmasına engel olabilir.¹⁷⁴

- Beş vecih olan meseleler konusunda ki ikinci örnek iki müftünün fetvâlarının çelişmesi durumu hakkındadır.

a) Zor olan fetvâyâ itimat edilir.

b) Kolay olan müftünün fetvâsına itimat edilir.

c) İyi olan fetvâ ile amel edilir. Âlim ve takvalı olan müftünün fetvâsına itimat edilir.

d) Üçüncü bir müftüden bu konuda fetvâ istenir. Bu müftünün vereceği fetvâ öncekilerin hangisinin fetvâsına muvaffak olursa onun verdiği fetvâyâ itimat edilir.

e) Fetvâ isteyen kişi hangisini isterse onunla amel eder.¹⁷⁵

- Şâfiî mezhebinde sabah ezanında önce okunan ezanın vakti konusunda beş vecih vardır. Bunlar;

a) Gece yarısından itibaren başlar.

b) Eğer mevsim kış ise gecenin yedi de biri kaldığı zamandır. Eğer mevsim yaz ise gecenin yedi de birinin yarısı kaldığı zamandır.

c) Sabahtan hemen önceki sahur vaktidir.

d) Gecenin hepsidir. (Müellif bu görüşün çok zayıf bir görüş olduğunu bildirir)

e) Yatsı namazı için ihtiyari vaktin sonu, bu ezanın ilk vaktidir.¹⁷⁶

- Bulduğu bir eşyayı bir yıldan sonra temellük etmek isteyen kişi o malı nasıl temellük edeceği meselesinde beş vecih vardır.

¹⁷⁴ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, X, s.211.

¹⁷⁵ Nevevî, *Âdabü'l-fetvâ*, s.78.

¹⁷⁶ Yahya b. Ebi'l-Hayr b. salim el-Amranî Ebû Hasan eş-Şâfiî el-Yemenî, *el-Beyan fi Mezhebi's-Şâfiî*, thk. Kasım Muhammed en-Nuri, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2000, II. s. 62.

- a) Söylemekle mülkiyetine alır. (Bunu mülkiyetime aldım demesi gibi)
- b) Mülkiyetine aldığını söylemesi ve o eşyada tasarrufta bulunmasıyla mülkiyetine almış olur.
- c) Mülkiyetine aldığına dair niyetini yeniler. Bu durumda sözle söylemeye veya eşyada tasarrufta bulunmasına gerek yoktur.
- d) Mülkiyetine aldığına dair niyeti ve o eşyada tasarrufta bulunması mülkiyetine alır.
- e) O eşyada sadece tasarrufta bulunarak mülkiyetine geçirmiş olur.¹⁷⁷

2.6.6. Altı Vecih Üzere Olan Mesele

- Devlet başkanlarına bağlılık ve itimat demek olan bey'atin bağlayıcılığı için gerekli sayı konusunda farklı görüşler vardır. Bey'atin geçerli olması için gerekli olan sayı hakkında Şâfiî mezhebinde altı vecih vardır.

- a) Bey'at edeceklerin sayısı en az kırk kişi olmalı.
- b) Bey'at edeceklerin sayısı en az dört kişi olmalı.
- c) Bey'at edeceklerin sayısı en az üç kişi olmalı.
- d) Bey'at edeceklerin sayısı en az iki kişi olmalı.
- e) Bey'at edeceklerin sayısı en az bir kişi olmalı. Fakat bu kişi de müctehid derecesinde olan bir kişi olmalı.

f) En müteber olan bey'at, ehlü'l-hal ve'l-akd (İslâm devlet başkanını seçme ve gerektiğinde onu azletme yetkisine sahip olan kimselerin oluşturduğu meclis) olan âlim, önder ve hazır olmaları mümkün olan insanlardan oluşan bey'attır. Bu kişilerin hepsinin toplanması lazım gelmez. Uzaktaki ehlü'l-hal ve'l-akd ehlinin ittifakı şart değil. Ama uzak yerdekilerin haberleri olduğunda onların da muvafık ve tabi olmaları gerekir. Bu en sahih olan görüştür.¹⁷⁸

- Şâfiî mezhebin de altı vecih üzere olan başka bir mesele de av köpeğinin yakaladığı avını yemek için ısırıldığı veya tırnağını geçirdiği yerin necis mi yoksa tahir mi olduğu konusudur. Bu vecihler şunlardır;

- a) Köpeğin yemek için ısırıldığı yer bir kere toprak, altı kere de su ile yıkanır.
- b) Bir kere suyla yıkanır. Daha fazla yıkamak meşakkat olduğu için bir kere yıkamak yeterlidir.
- c) Necistir. Ama affedilen necaset türündendir. İsterse yıkamayabilir.

¹⁷⁷ Ebi Abbas Necmuddin Ahmed b. Muhammed ibnü'r-Rıfat, *Kıfayetü'n-Nebih fî Fıkhi'l-İmami's-Şâfiî*, thk. Mecdi Muhammed Surur Basalüm, Beyrut 2009, XI, s. 434.

¹⁷⁸ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, X. s. 43.

d) Tahirdir.

e) O yerin kesilip atılması gerekir. Yıkamakla tahir olmaz.

f) Eğer salyası veya kanı bulaşmışsa temizlenemeyeceği için atılması gerekir.¹⁷⁹

2.6.7. Yedi Vecih Üzere Olan Mesele

• Hangi şekillerde ikrah'ın gerçekleşebileceği ile ilgili olarak Şâfi mezhebinde yedi vecih ortaya çıkmıştır. İkrâh, bir kişiyi istemediği halde cebir ve tehdit kullanarak bir söz veya davranışa zorlamaktır.¹⁸⁰ İkrâh'ın oluşması ile ilgili Şâfi mezhebinde oluşan vecihler şunlardır;

a) Sadece öldürme ile korkutarak zorlama. Zorlamaya maruz kalan kişi öldürülme ile zorlanıyorsa o zaman ikrâh oluşmuş olur.

b) Öldürme, bir yerini kesme veya öldürmeye sebebiyet verecek bir darbe ile korkutarak zorlama durumunda ikrâh olur.

c) İkinci madde de olduğu gibi şiddetli darbe ikrâh olduğu gibi, hapsedme, malını alma veya malını telef etme ile korkutarak zorlama da ikrâh olur. Bu çoğunluğun görüşüdür.

d) Yapılan zorlama kişinin tercih hakkını ortadan kaldırmadan ikrâh olmaz. Zorlamaya maruz kalan kişi, aslandan kaçarken ateş ve dikenleri yarıp kaçan kişi gibi olduğu zaman ikrâh olur. Buna göre hapis ve şiddetli eziyetle tehdit, zorlama nedeni olamaz.

e) Tercih hakkını ortadan kaldırmak şart değil. Tehdit edilen kişinin tehdide karşı önlem alabileceği derecede bir tehdit olursa da yine ikrâh olur. Tehditler kişiden kişiye değişir. Eğer yapılan zorlama; talak, bir yerini kesme, uzun süreli hapisle korkutma, toplumda illeri gelen kişiyi tokat vurmakla korkutmak ve kişinin yüzünü siyaha bürüyüp sokak sokak gezdirmekle olursa yine ikrâh olur.

f) Zorlama, tehdit edilen kişinin bedeniyle ilgili olan durumlarda söz konusu olur. Yani kısasa taalluk eden durumlarda olur. Bununla anlaşılıyor ki bedeniyle ilgili olmayan durumlar zorlama dışında kalmaktadır. Malını almak, babasını, eşini veya çocuğunu öldürmekle tehdit, hafif olan darbeyle tehdit ve sürekli hapisle tehdit zorlama kapsamında değildir. Eğer içinde ölebileceği bir kuyunun dibine atmakla tehdit etse zorlama olur.

¹⁷⁹ Nevevî, *Mecmû'*, VIII. s. 125.

¹⁸⁰ Ali Bardakoğlu, "ikrah", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXII. İstanbul 2000, s. 30.

g) Bedenle ilgili şiddetli bir tehdit olmadan ikrâh olmaz. Öldürme, bir uzvu kesme, şiddetli darbe, aç ve sussuz bırakma ve uzun süre hapiste tutma ile ikrâh olur.¹⁸¹

- Şâfiî mezhebinde yedi vecih üzere olan başka bir mesele ise müşterek zekât ile ilgilidir. İki kişinin ortak oldukları yirmi şer koyunları bulunmaktadır. Bu iki kişinin münferid ise herbirinin kırk koyunu bulunmaktadır. Bunların zekâtının nasıl çıkarılacağı konusunda yedi vecih vardır.

a) Her birine bir koyun zekât düşer. Çünkü ortak olmadıkları koyunlar daha çoktur. Esah olan görüş de budur

b) Herbirine bir koyunun $\frac{4}{3}$ 'ü kadar zekât düşer.

c) Herbirine koyunun yarısı kadar zekât düşer. Bu vecihte koyunların hepsi pay sahiplerinin ortak malı kabul edilmiştir.

d) Ortakların her birine bir koyunun $\frac{6}{5}$ 'i ve $\frac{6}{1}$ 'in yarısı kadar zekât düşer.

e) Ortakların herbirine bir koyunun $\frac{6}{5}$ 'i kadar zekât düşer.

f) Ortakların herbiri bir koyun ve bir koyunun $\frac{6}{1}$ oranında zekât verir.

g) Ortakların herbiri bir koyun ve bir koyunun yarısı kadar zekât düşer.¹⁸²

- Demir bir kapta ısınan suyla abdest almanın mekruh olup olmaması meselesinde yedi vecih vardır.

a) Mekruh değildir.

b) Güneşte ısıtma niyetiyle güneşe bırakıp ısıtılan su hangi kap ve hangi yerde olursa olsun o suyla abdest almak mekruhtur.

c) Güneşte ısıtma niyeti olmamasına rağmen, güneşte ısınan suyla abdest almak mekruhtur.

d) Sıcak bölgelerde el işçiliği ile yapılmış kaplarda ısınan suyla abdest almak mekruhtur.

e) El işçiliği ile yapılmış kabın ağzı kapalı olduğu durumda güneşte ısınan suyla abdest almak mekruhtur.

f) Eğer doktorlar bu tür kaplarda güneşte ısınan suyun alaca hastalığına sebebiyet verebileceğini söylerlerse bu durumunda bu suyla abdest almak mekruhtur. Eğer doktorlar herhangi bir sakınca görmüyorlarsa bu tür suyla abdest almak mekruh değildir.

¹⁸¹ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn*, VIII. s. 59.

¹⁸² Nevevî, *Mecmu'*, V. s. 422.

g) Güneşte ısınan suyla yıkanmak mekruhtur. Bu suyla elbise yıkamak mekruh değildir.¹⁸³

2.7. Vecihler Arasında Tercih Usûlü

Şâfiî mezhebinde büyük bir yer tutan ashâbü'l-vücûhun görüşleri, bir meselede birçok farklı vecih şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Aynı hüküm hakkında ortaya çıkan bu vecihlerden kişilerin dilediklerini alma gibi bir tercihleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla ortaya konulan tercih kıstasları dikkate alınarak vecihler arasında bir tercih yapılır. Tercihde bulunacak kişi de tercih ehli olan müctehid şartlarına haiz olan bir kişi olmalıdır.

Vecihleri belirlenen esaslar çerçevesinde inceleyerek delili en kuvvetli olan görüşü alma, seçme ve diğerini bırakma, terk etme işlemine tercih denir.¹⁸⁴ Şâfiî mezhebinde ashâbü'l vücûhun konumu ne kadar önemli ise vecihlerin tercihi ve bu tercih işleminde izlenen yol da o kadar önemlidir. Şâfiî mezhebinin tüm süreçlerinde etkin olan ashâbü'l-vücûhun görüş ve tercihleri Şâfiî mezhebinin fıkıh literatürünü oluşturma bakımından önem arz etmektedir.

Yukarıda Şâfiî mezhebinde bir meselede birden fazla vechin (görüşün) olduğunu açıklamıştık. Bu doğrultuda İmam Şâfiî'nin kavillerinin seçiminde nasıl bir yol izleniyorsa; Şâfiî mezhebinde müntesib olan müctehidlerin görüşleri olan vecihlerin seçiminde de belli kurallar çerçevesinde bir yol izlenir. İmam Şâfiî'nin görüşleri arasındaki seçme kriteri olan yeni görüşü eski görüşe tercih etme durumu, vecihler için de geçerlidir.¹⁸⁵ Müctehidlerden birinin bir mesele hakkında iki veya daha fazla görüşü varsa ve hangisinin son görüşü olduğu biliniyorsa müctehidin son görüşüyle amel edilir. Diğer görüşlerden vazgeçilir.¹⁸⁶ Eğer hangi görüşün önce veya sonra olduğu bilinmezse tercih ehli olan müctehidler, ortaya konulan tercih kriterlerine göre tercihte bulunurlar. Bu da ashâbü'l-vücûhtan sonra gelen ve sadece vecihler arasında tercih yapabilen müctehidler olan “ehli tercih” tabakasıdır.¹⁸⁷ Eğer bu iki vecih veya vecihler bir müctehidin görüşü değil de farklı müctehidlerin görüşleri ise, bu vecihlerin ilk ve son görüş olduklarına bakılmaksızın tercih yapmaya ehil olan müctehid, bu vecihler arasında tercih yapar. Tercih yapmaya ehil

¹⁸³ Nevevî, *Mecmû'*, I, s. 133.

¹⁸⁴ Hasan, “Tercih”, s.83.

¹⁸⁵ Zufeyrî, *Mustalahâtü'l-Mezahibi'l-Fıkhiyye*, s. 267.

¹⁸⁶ Sâlih, *Ashâbü'l-vücûh*, s. 454

¹⁸⁷ İbnü's-Salâh, *Fetavâ*, s. 35

olmayan kişinin ise tercih ehli olan müctehidlere başvurması gerekir.¹⁸⁸ Tercih şartlarına haiz olup söz konusu kurallara uyarak yapılan tercih (seçim) kabul edilir. Tercih ehli olmayanın yaptığı tercihin ise bir geçerliliği yoktur.

Vecihler arasında tercih yapabilen müctehidler arasında ihtilaf olursa o zaman onların görüşlerini öne alma veya seçmede de belli kurallar takip edilir. Nevevî, bu kuralları *Mecmû'* da aktararak hangisinin öne alınması gerektiği konusunda şöyle bir sıralamaya yer vermektedir “Vecihler arasında müctehidler tarafından en çok tercih edilen vecih tercih edilir. Sonra en âlim olan müctehidin görüşü, sonra da en takvalı olanın tercihi dikkatte alınır. Eğer en takvalı ile en âlim olanın görüşü karşı karşıya gelirse, o zaman en âlim olanın görüşüne itibar edilir. Eğer tercih ehli kimse yoksa, hem kavillerin nakledilmesi konusunda hemde vecihler konusunda müctehidlerin sıfatlarına itibar edilir. Büveyfî, Rebî, Murâdî ve Müzenî'nin Şâfî'den rivayet ettikleri, Rebî el-Cîzî ve Harmele'ye tercih edilir.”¹⁸⁹

2.8. Vecihlerde Sahîh ve Esah Kavramı

Vecihler arasında seçim yapmak için belirli kurallar çerçevesinde tercihe gidildiği gibi, seçilen vecih de sahîh ve esah kavramları çerçevesinde bir değerlendirmeye tabi tutulur. Bu değerlendirme, vechin delilinin kuvvetine göre sahîh veya esah olarak isimlendirilir.

Sahîh ve esah kavramları ashâbın iki veya daha fazla olan vecihleri için kullanılan kavramlardır.¹⁹⁰ Vecihlerin seçiminden sonra kullanılan sahîh ve esah kavramları, esas alınan vechin kabulündeki delilin kuvvet derecesi olarak ifade edilebilir. Eğer bir vecih diğer vecih veya vecihlere karşı delil bakımından daha güçlü ise esah, delil bakımından diğer vecih veya vecihlerden daha zayıf ise sahîh olarak adlandırılır.¹⁹¹

Hangi görüşlerin diğer görüşlere karşı daha sahîh veya zayıf olduğu ehli tercihten kabul edilen Nevevî ve Rafîî gibi müctehidler eserlerinden anlaşılmaktadır. Nevevî'nin *Minhac'*ında sahîh kavramı namaz konusunda şöyle geçmektedir; namazda ergenliğe giren bir kişinin namazını tamamlayacağı ve bu

¹⁸⁸ Sâlih, *Ashâbü'l-vücûh*, s. 454.

¹⁸⁹ Nevevî, *Mecmû'*, I. s. 111.

¹⁹⁰ Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah b. el-Fâkih Muhammed Ba'levî, *Matlabu'l-Aykaz fi Kelami Ala Şeyin Min Garari'l-Elfaz*, Dârü'l-Muhâcir, Medine 1995, s. 47.

¹⁹¹ Şihâbuddîn Ahmed b. Selâme el-Kalyûbî, Şihâbuddîn Ahmed el-Burullusî Umeyre, *Hâşiyetâ'l-Kalyûbî ve Umeyre*, thk. Mustafa Elbabî el-Halebî, 1956, I, s. 13. ; Meryem Muhammed ez-Zufeyrî, *Mustalahâtü'l-Mezahibi'l-Fıkhıyye ve Esrarü'l-Fıkhil Mermuzi fil A'lami ve'l-Kütübi ve'l-Arai ve't-Tercihat*, Dârü'l-İbni Hazm, Beyrut 2002, s. 271.

namaz sahîh olan görüşe göre (على الصحيح) farz namazın yerini tutacağını aktarmaktadır. Şayet namazdan sonra ergenliğe girerse yine sahîh olan görüşe göre (على الصحيح) bu kişinin namazını iade etmesi gerekmez.¹⁹²

Râfiî, *el-Aziz* adlı eserinde bir meselede vecihleri zikrettikten sonra bu vecihler arasında en sahîh olan görüşün hangisi olduğunu açıklamaktadır. Örneğin namazda okunan dua ve zikirleri arapça olarak okuyamayan bir kişinin bunların tercemesini okuyup okuyamayacağı konusunda iki vecih olduğunu aktarır. Birinci veçhe göre böyle bir kişinin dua ve zikirlerin tercemesini okuyamayacağı kabul edilmiştir. Görüşler arasında en sahîh görüş olarak, dua ve zikirlerin tercemesinin okunabileceği görüşünü ise “en sahîh” (اصحهما) kelimesiyle aktarmaktadır.¹⁹³

Nevevî, fatihayı okuyamayan kişinin fatiha yerine yedi ayet okuyabileceğini, yedi ayet okuyamayan kişinin ise ayet yerine zikir okuyacağını belirtmiştir. Esah olan görüşe göre bu zikrin harfleri fatiha'nın harflerinden az olmaması gerekir.¹⁹⁴ Burada nevevî “en sahîh görüşe göre” (في الأصح) kavramını kullanarak öne alması gereken görüşü öne almış oldu.

2.9.Vech ile Tahric Arasındaki Fark

Tahric bazen Şâfiî'nin birbirine benzeyen iki farklı meselede iki farklı hüküm verdiği durumlarda ortaya çıkarken, bazen de müctehidin ele aldığı meselede Şâfiî'nin nass'ının bulunmadığı durumlarda ortaya çıkar. Müctehid ele aldığı meseleyi Şâfiî'nin birbirine benzeyen iki farklı meseleden birine hamlederek (imamın nass'ından hareketle) ortaya çıkarıyorsa bu tahric olur. Ortaya çıkan bu görüş de muharrec görüş olur. Eğer müctehidin ele aldığı meselede nass bulunmayıp Şâfiî'nin usûl ve kaidelerine göre hüküm çıkarıyorsa bu da mezhepte vech olarak adlandırılır.¹⁹⁵ Tahric ile vecih bu şekilde bir ayırışmaya tabi tutulsa da, aslında anlam bakımından iç içe girmiş kelimelerdir. Fürû-u fikh eserlerinde hangi şekilde olursa olsun müntesip müctehidlerin ortaya koyduğu görüşler vech olarak isimlendirilmektedir.

¹⁹² Nevevî, *Minhâc*, s. 92.

¹⁹³ Râfiî, *Aziz*, I, s. 539.

¹⁹⁴ Nevevî, *Minhâc*, s. 98.

¹⁹⁵ İbnü's-salah, *fetevâ*, s. 34.

2.10. Tahrîcü'l-Vücûh

İmamın değinmediği bir meseleyi yine İmamın ortaya koyduğu görüşlerinden birine hamlederek yeni bir vechin ortaya çıkmasıdır.¹⁹⁶ İmam Şâfiî'nin görüşlerinden yola çıkarak tahriclerde bulunan müctehidlerin görüşlerine şu şekilde örnek verebiliriz.

Birinci örnek: İmam Şâfiî *el-Üm'*de cenaze namazının kılınışı ile ilgili nassı şöyledir; kişi cenaze namazı kılarken kibleye dönük ve ayakta kılmalıdır. Eğer özürsüz olarak oturarak kılsa namazı iade etmesi gerekir.¹⁹⁷ Hüküm açısından cenaze namazı farz-ı ayn olmadığı için sünnet namazlarda olduğu gibi, oturarak kılmanın cevazı ile ilgili Şâfiî âlimleri tahricte bulunmuşlardır. Çünkü İmam Şâfiî'nin bir teyemmümle birden çok cenaze namazı kılınabileceği konusunda görüşü vardır.¹⁹⁸ Dolayısıyla Şâfiî âlimleri sünnet namazlarda olduğu gibi bir teyemmümle birden çok cenaze namazı kılınabiliyorsa, sünnet namazlardaki gibi cenaze namazının da oturarak kılınabileceği hükmünü çıkarmışlar.¹⁹⁹

İkinci örnek: a) Birinci mesele, İmam Şâfiî; eğer dolu olan iki kabın hangisinin tahir, hangisinin necis olduğu bilinmezse, kişi araştırır ve araştırmasına göre tahir olan kabı kullanır ve diğerini döker şeklinde hüküm vermiştir. Şayet araştırdığı kaptan abdest alır ve diğer kabı dökmezse, sonra aslında necis olduğuna kanaat getirdiği kabın tahir, abdest aldığı suyun ise necis olduğunu anlarsa bu durumda söz konusu kişinin ikinci ictihadına göre hareket edemeyeceği ve onun birinci ictihadının geçerli olduğuna hükmetmiştir. İmam Şâfiî, bunun nedenini ise ictihadın ictihatla kaldırılamayacağı olarak açıklar. Ona göre ya iki kabı karıştırıp kullanır ya da ikisini döker teyemmüm alır.²⁰⁰

b) İkinci Mesele: İmam Şâfiî, namaz kılan kişinin kibleyi bulma ile ilgili yaptığı araştırma hakkındaki görüşüdür. Şâfiî, Eğer namaz kılacak kişi kiblenin örneğin batı tarafında olduğunu zanı galip ile anlarsa ve batı tarafına yönelip namaz kılsa, sonra ikinci rek'atta kanaatini değiştirip kiblenin aslında doğu tarafında olduğuna kanaat getirip ikinci rek'atı da doğu tarafına doğru kılsa ve bu şekilde her rek'atta başka tarafa doğru namaz kılsa ve böylece dört defa ictihadı değişse yine de

¹⁹⁶ Bâ-Hüseyin, *Tahrîc*, s. 12.

¹⁹⁷ Şâfiî, *el-Ümm*, II, s. 211.

¹⁹⁸ Şâfiî, *el-Ümm*, II, s. 99.

¹⁹⁹ Bâ-Hüseyin, *et-Tahrîc*, s. 271.

²⁰⁰ Nevevî, *Minhâc*, s. 69. ; Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiîyye*, s. 45.

namazının geçerli olduğuna hükmeder.²⁰¹ Görüldüğü üzere İmam Şâfiî birinci mesele olan kap meselesinde birinci ictihadın geçerli olduğunu ve ikinci ictihadın geçersiz olduğunu hükmetmiştir. Birinci meseleye benzemesine rağmen ikinci mesele olan kible meselesinde ise birinci meseleden farklı bir şekilde hükmederek, birbirine benzeyen iki meselede iki farklı hüküm vermiş oldu.²⁰²

Ashâbü'l-vücûh müctehidleri birbirine benzeyen fakat verilen hüküm itibarı ile farklı olan bu iki meselede tahrîcte bulunarak yeni hüküm ortaya koymuşlardır.

Fakihler İmam Şâfiî'nin yukarıdaki hükme bağladığı iki meseleden birbirinden farklı iki tahrîc ortaya koymuşlardır. Bunlar;

a) Birinci tahrîc: Birinci meselede İmam Şâfiî'nin görüşü, geçerli olan ictihadın birinci ictihad olduğu ve ikinci ictihadla amel edilemeyeceği yönündedir. Ashâb ise; birinci mesele ile ikinci mesele arasında fark olmadığını beyan ederek Şâfiî'nin birinci meseledeki ikinci kanaatle amel edilmeyeceği yönündeki görüşünü, kible meselesine hamlederek hüküm çıkarmış ve ikinci meseleye binaen birinci meselede de ikinci kanaatin caiz olduğu görüşüne vararak tahrîcte bulunmuşlar.²⁰³

b) İkinci tahrîc: İkinci mesele olan kible meselesinde Şâfiî'nin görüşü, ikinci üçüncü ve dördüncü kanaatle de amel etmenin caiz olduğu yönündedir. Ashâb ise bu meseleyi birinci mesele olan kap meselesine hamlederek ikinci ictihadın caiz olmadığına hükmetmişler. Böylece yapılan tahrîcle kible meselesinde ikinci ictihada göre hareket edilerek farklı yönlerde doğru namaz kılmayı caiz görmemişlerdir. Bunun dışında da bazı fakihler bu iki mesele arasında fark olduğunu, yani birbirine benzemediği kanaatine vararak bu iki meselede tahrîcle hüküm çıkarmayı men etmişlerdir.²⁰⁴

Böylelikle ashâb birbirine benzeyen fakat İmam Şâfiî'nin verdiği hüküm açısından birbirine benzemeyen iki farklı meselede, iki farklı tahrîcte bulunmuş oldular. Söz konusu bu tahrîciler Şâfiî mezhebi literatüründe vech olarak isimlendirilmiştir.

2.11. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Sayısı

İmamı Şâfiî'nin temelini attığı Şâfiî mezhebi, ondan sonra öğrencileri tarafından devam ettirilmiş ve sistemleşmesini sağlamışlardır. Şâfiî mezhebinin her

²⁰¹ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi'sh-Şâfiîyye*, s. 45.

²⁰² Nevevî, *Minhâc*, s. 95.

²⁰³ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi'sh-Şâfiîyye*, s. 45.

²⁰⁴ Heytû, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi'sh-Şâfiîyye*, s. 46.

aşamasında etkin bir konumda olan bu müctehidler, âlimler tarafından farklı kategorilerde değerlendirmişlerdir. Yapılan değerlendirmeye göre imamının usûl ve kaidelerine göre ictihatta bulunan ve imamının usûl ve kaidelerinin dışına çıkmayan müctehidler ashâbü'l-vücûh olarak isimlendirilmişlerdir. Ashâbü'l-vücûh olarak adlandırılan bu müctehidler sayısının ittifakla az olmadığı, yüzlerle ifade edilebilecek bir sayıda oldukları anlaşılmaktadır. Böylesine kalabalık bir müctehid sınıfının tespitinin tam olarak yapılması zor görünmektedir.

İbnü'l-Mülakkın, Şâfiî mezhebine mensup müctehidleri üç tabakaya ayırmıştır. Birinci tabakayı ashâbü'l-vücûh ve bunlara yakın olan müctehidler, ikinci tabakayı ashâbü'l-vücûh dışında kalan müctehidler ve üçüncü tabakayı da, kendi asrındaki müctehidler olarak kabul eder. İbnü'l-Mülakkın, ashâbü'l-vücûh olarak kabul ettiği tabakanın müctehid sayısının beşyüzden fazla olduğunu aktarır.²⁰⁵

İbnü'l-Mülakkın'ın bu tespitine karşın genel kabul görmüş olan fikir, aslında bu müctehid tabakaları hakkında net bir rakam vermenin doğru olmayacağı yönündedir. Çünkü böyle bir tespit mümkün görünmemektedir. Bu müctehidleri diğer müctehid tabakalarından ayırarak sayısal olarak tespit etmede ki en zor kısım, İmam Şâfiî'nin arkadaşları olan teşekkül sürecindeki müctehidlerdir. Çünkü bu süreçteki müctehidler müntesip gurubundan olan mutlak müntesip müctehid mi yoksa söz konusu olan ashâbü'l-vücûh müctehidi mi sorusunun cevabı kolay verilecek bir cevap değildir. Burada net bir cevap verilememenin nedeni, ilk dönem müctehidlerinin her zaman olmasa da bazen İmam Şâfiî'nin görüşlerine muhalefet ederek mutlak müctehid gibi ictihadlarda bulunmalarıdır. Bu tabakadaki müctehidler her ne kadar İmam Şâfiî'ye muhalif görüşleri olsa da genel itibarıyla İmam Şâfiî'nin kural ve kaidelerine bağlı oldukları için mutlak müctehid olarak değil, Şâfiî mezhebi içinde mutlak müntesip müctehid olarak kabul edilirler.

Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin sayısını net bir şekilde ortaya koymak mümkün görünmemektedir. İbn Sümid el-Ulvî el-Hadramî, ashâbü'l-vücûh müctehidlerini sayarken büyük bir rakam vermiştir. Başka âlimler de bunlar dışında farklı kişileri bu guruba dahil etmişlerdir.²⁰⁶

²⁰⁵ İbnü'l-Mülakkın, *el-İkdü'l-Mezheb*, s. 17.

²⁰⁶ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s. 129.

Nevevî, İbn Kesir, İbn Kadı Şühbe, Ahmet bin Hüseyin ve İbn Sümid el-Ulvi'nin üzerinde ittifak ettikleri meşhur ashâbü'l-vücûh müctehidleri vefat sırasına göre şu şekilde sıralanmışlardır.²⁰⁷

- 1- Ahmed b. Seyyar b. Eyyûb Ebü'l-Hasan el-Mervezî (v. 240/854).
- 2- Muhammed b. Nasr el-Mervezî (v. 294/906).
- 3- Ebû Cafer et-Tirmizî (v. 295/907).
- 4- Ebü't-Tayyib b. Selmete (v. 308/920).
- 5- Ebû Abdullah ez-Züberî (v. 317/929).
- 6- Ebû Harbeveyh Ali b. Hüseyin b. Harb b. İsa el-Bağdâdî (v. 319/931).
- 7- Ebû Hafs b. el-Vekil (v. 320/932).
- 8- İbn Hayrân (v. 320/932).
- 9- Ebubekr Nîsâbûrî (v. 324/936).
- 10- Ebû Saîd el-İstahrî (v. 328/940).
- 11- Ebû Yahya el-Belhî (v. 330/941).
- 12- Ebû Bekr es-Sayrafî (v. 330/941).
- 13- Ahmed b. Ahmed et-Taberî (v. 332/943).
- 14- Ebû İshak el-Mervezî (v. 340/951).
- 15- Ebû Bekr Ahmed b. İshak es-Sıbgî (v. 342/954).
- 16- İbn Ebî Hureyre (v. 345/956).
- 17- İbnü'l-Haddâd (v. 345/956).
- 18- Ebû Ali et-Taberî (v. 350/961).
- 19- Ebû Bekir el-Farisî (v. 350/961).
- 20- Ebû Bekir el-Mahmudî (v. hicrî 300 den sonra olduğu kabul edilmektedir.)

- 21- İbn Kattân el-Bağdâdî (v. 359/968).
- 22- Ebû Sehl es-Se'lukî (v. 369/980).
- 23- Ebû Zeyd el-Mervezî (v. 371/982).
- 24- Ebû Ahmed el-Cürcânî (v. 373/983).
- 25- Ebü'l-Hasen el-Mâsercisî (v. 384/994).
- 26- Ebû Bekir el-Udenî (v. 385/995).
- 27- Ebû Kasım es-Saymerî (v. 386/996).
- 28- Zahir es-Sergasî (v. 389/998).

²⁰⁷ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s. 123.

29- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el Mervezî el-Hiderî (v.373/983).

30- Ebû'l-Hasan el-Cûrî (v. 300/913).

31- Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Hasan b. Muhammed b. Halîm el-Cürcânî el-Hâlimî (v. 403/1013).

31- Ebû İshak el-İsferâyinî (v. 418/1029)

32- Ebû Ali es-Sincî (v. 430/1038).

33- Ebû Âsım el-Abbâdî (v. 458/1066).

34- Ebû Alî Hüseyin b. Muhammed el-Mervezî (v. 462/1070).²⁰⁸

2.12. Ashâbü'l-Vücûh Müctehidlerinin Şâfiî Mezhebine Katkıları

Kabul görmüş ashâbü'l-vücûh âlimlerine baktığımızda Şâfiî mezhebinin mezhepleşme safhası dâhil tüm evrelerinde onların etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. İmam Şâfiî'den hemen sonraki öğrencilerini de ashâbü'l-vücûh olarak kabul ettiğimizde; Şâfiî mezhebinin kuruluşunda ve sistemleşmesinde ne denli katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Sonraki dönemler göz önüne alındığında mezhebin gelişmesi ve genişlemesinin, ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin katkıları sayesinde olduğu söylenebilir.

Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin sayıları, konumları ve etkileri göz önüne alındığında, İmam Şâfiî ile iskeleti kurulan Şafii mezhebinin ashâb-ı vücûh ile ete kemiğe büründüğü görülmektedir. Şâfiî'nin başta usûle dair *er-Risâle* gibi büyük bir miras bırakması özellikle mezhebin sistemleşmesi ve gelişmesi bakımından büyük bir avantaj sağlamıştır. Şâfiî'nin temelini attığı Şâfiî mezhebi, onun usûlü çerçevesinde ashâbü'l-vücûh denen müctehidler tarafından bir program ve bir sistem dahilinde geliştirilmiştir. Geliştirilen ve sistemleştirilen bu miras olgunlaştırılarak, güçlü bir ekol olarak fıkıh tarihi sahnesinde yerini almıştır. Şâfiî'nin usûlüne dayanılarak geliştirilen bu mezhep, ashâbü'l-vücûh sayesinde geniş bir içerik ve yapıya kavuşturulmuştur.

Nail okuyucu, bu konu hakkında şöyle bir açıklamada bulunmaktadır: “Tahricin daha Şâfiî fikhının ilk neslinden itibaren başvurulan ve çok faal olarak kullanılan bir ictihad yöntemi olduğu, eserleri ve görüşleri günümüze intikal eden fakihlerin hepsi, yoğunluğu ve etkinliği farklı seviyelerde olmakla birlikte tahricde bulunmuşlardır.”²⁰⁹ Okuyucunun bu açıklamasına bakıldığında, ashâbü'l-vücûhun

²⁰⁸ Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab*, (Muhakkikin mukaddimesi), s. 128.

²⁰⁹ Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*, s. 229.

Şâfiî mezhebinin oluşumunda büyük katkıları olduğu ve şâfiî mezhebinin temel taşlarını teşkil ettiği ortaya çıkmaktadır.

Kuruluşundan itibaren Şâfiî mezhebinde var olan ashâbü'l-vücûh, Şâfiî'nin usûl ve çerçevesini belirlediği mezhebi, geniş ve zengin bir literatüre kavuşturmuştur. Şâfiî mezhebinin geniş bir coğrafyada ve farklı kültür çevrelerinde gelişmesi, vecihlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Ortaya çıkan bu geniş fikhî malzeme, sonraki dönem müctehidleri için bir zenginlik oluşturmuş ve onlara daha rahat hareket etme alanı yaratmıştır. Ashâbü'l-vücûh tarafından yaratılan bu geniş fikhî alanı sonraki müctehidler, çalışmaları ile daha illeri bir seviyeye ulaştırma gayreti içinde olmuşlardır. Bu gayretlerden biride ehli tercih müctehidlerinin gayretidir. Ehli tercih müctehid tabakası, ashâbü'l-vücûhun bu muazzam fikhî birikiminde hangi görüşün öne alınması gerektiği ve hangisinin arkaya bırakılması gerektiği noktasında bir ayıklama işlemi yapmışlardır.

SONUÇ

İslâm dinin temel ilimlerinden olan fıkıh insanın hayatının tüm evrelerine etki etmektedir. Ana rahmine düşmesiyle beraber fıkıhla irtibatı başlayan insanoğlunun fıkıh ile olan serüveni ölünceye kadar devam eder. Fıkıhın olmazsa olmazı olan icthad ise İslâm dininin tüm dönemlerinde önemini koruyan bir konu olmuştur. İctihad konusu içerisinde de müctehid büyük öneme sahiptir. Dolayısıyla bir mezhebin icthad yöntemlerini ve müctehid konumlarını bilmeden o mezhebi tam olarak anlamak mümkün görünmemektedir.

Şâfiî mezhebinde müctehidler mutlak ve müntesip diye iki kısma ayrılmıştır. İkinci kısım olan müntesip müctehidler tabakası da kendi içinde dört tabakaya ayrılmıştır. Mutlak müctehidler kendilerine has birer usulleri olduğu için diğer müctehid tabakalarından ayrılmaktadır.

Şâfiî mezhebinde mutlak müctehid mertebesinde olan müctehidler var olduğu, fakat müstakil birer usûlleri olmadığı için ve İmam Şâfiî'nin usûl ve kaidelerine göre hareket etmişlerdir. Bundan dolayı bunlar Şâfiî mezhebine mensup birer müctehid olarak kabul edilmişlerdir. Bu durumda olan müctehidler İmam Şâfiî'nin yolunu benimsemelerinin taklitten dolayı değil, Şâfiî'nin yolunu en iyi yol olarak buldukları için intisab etmişlerdir. Bunların dâhil olduğu müctehid tabakası mutlak müntesip olarak adlandırılmıştır. Başka bir müctehid tabakası da ashâbü'l-vücûh müctehitleridir. Şâfiî mezhebinde ikinci kısım müctehid gurubu olan müntesib müctehid kategorisinde yer almaktadırlar. Bu müctehidler İmam Şâfiî devrinden başlayarak var oldukları ve mezhepleşme sürecinde büyük katkıları olduğu anlaşılmaktadır. Sayılarının çok olması ve farklı farklı bölgelerde bulunmaları nedeniyle Şâfiî mezhebinin farklı coğrafyalara yayılmasının bu müctehidler sayesinde olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ashâbü'l-vücûh müctehidleri mutlak müctehid derecesinde olmadıkları için onlar kadar bağımsız icthadda bulunamazlar. Buna rağmen İmamın usul ve kaidelerine bağlı kalarak yoğun bir icthad faaliyetinde bulunmuşlardır. Bu icthad faaliyetleriyle imamın değinmediği konular başta olmak üzere arkalarında zengin bir fiki birikim bıraktıkları görülmektedir. Bu müctehidler icthadlarını bazen İmam Şâfiî'nin usulüne göre ortaya koyarken, bazende birbirine benzeyen iki farklı meselede iki farklı hüküm veren Şâfiî'nin bu iki meseleden birini dikkate alarak

hüküm ortaya koyma şeklinde olduğu görülmektedir. İmam Şâfiî'nin nass'ını dikkate alarak çıkarılan bu hükümler Şâfiî mezhebi ıstılahında “vech” kavramıyla ifade edilmektedir. Vecihler, İmam Şâfiî'in ortaya koyduğu kural ve kaidelere göre çıkarılsa da bu vecihlerin İmam Şâfiî'ye nisbet edilemeyeceği kabul görmüştür.

Ashâbü'l-vücûh müctehidlerinin icihadını ifade etmek için kullanılan bu vecihler, tek bir meselede bazen iki bazen üç ve daha fazla vechin ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu görüşlerden hangisinin alınması gerektiği konusunda ise fukaha belli kıstaslar getirmişlerdir. Bu kıstaslara bağlı kalınarak hangi vechin seçileceğini veya hangi vechin zayıf olduğunu ise ehli tercih müctehidleri tarafından belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- ÂMİDÎ, Ebü'l-Hasen (Ebü'l-Kasım) Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî, *el-İhkâm fî usûli'l-Ahkâm*, Dârü's- Samî, Suudi Arabistan 2003, IV.
- AMRANÎ, Yahya b. Ebi'l-Hayr b. salim Ebû Hasan eş-Şâfiî el-Yemenî, *el-Beyan fî Mezhebi'ş-Şâfiî*, thk. Kasım Muhammed en-Nuri, Dârü'l-Minhac, Beyrut 2000, III.
- ATAR, Fahrettin, "Fetvâ ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, TDV, XII, İstanbul 1995.
- AYBAKAN, Bilâl, "Şâfiî Mezhebi ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, İstanbul 2010.
- BA'LEVÎ, Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah b. el-Fâkih Muhammed, *Matlabu'l-Aykaz fî Kelami Ala Şeyin Min Garari'l-Elfaz*, Dârü'l-Muhâcir, Medine 1995.
- BÂ-HÜSEYİN, Yakup b. Abdulvahhâb, *et-Tahrîc inde'l-Fukahâ ve'l-Usûliyyîn*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1994.
- BARDAKOĞLU, Ali, "ikrah", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, TDV, XXII. İstanbul 2000.
- BAŞOĞLU, Tuncay, "Tahrîc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV, XXXIX, İstanbul 2010.
- BEYDÂVÎ, Abdullah b. Ömer, *Ğâyetu'l-Kusvâ fî Dirâyeti'l-Fetvâ*, thk. Alî Muhyiddîn Alî el-Karadâğî, (Muhakkikin Mukaddimesi), Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2007, I.
- BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, Dârü İbn Kesir, Dımaşk 2002.
- CÜVEYNÎ, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf et-Tâî en-Nisâbûrî, *el-Burhân fî usûli'l-fikh*, thk. Abdülazîm ed-Dîb, Devha, Katar 1979.
- CÜVEYNÎ, İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdülmelik b. Abdillâh b. Yûsuf et-Tâî en-Nisâbûrî, *Nihâyetü'l-matlab fî dirâyeti'l-mezheb*, (muhakkikin mukaddimesi), Dârü'l-Minhac, Cidde 2007,

- Durmuş, İsmail, “Tabakat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV, XXXIX, İstanbul 2010,
- EBU ZEHRÂ, Muhammed, *Şâfiî Hayatuhu ve asruhu-arauhu ve fikhuhu*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1948.
- EL-YESÛÎ, Luvîs Ma'lûf,” shb”, *el-Müncid fi'l-Luğa*, Matbaatü'l-Kasülikiyye, Beyrut 2010.
- ENÎS, İbrahim ve Abdulhalim Muntasır, Atiyete es-Savalihî, Muhammed Halifellah Ahmed “vch”, *Mu'cemü'l-Vasît*, Mu'cemü'l-lugati'l-Arabiyye-Mektebetü's-Şurûku'd-devliyye, 2004.
- GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, thk, Hamza b. Züheyr Hâfız, el-Câmiatü'l-İslâmiyye-Külliyetü's-şerîa, Medine 1993, IV.
- HADRÂMÎ, Ahmed b. Ebî bekr b. Sümeyt el-Alevî eş-Şâfiî, *el-İbtihâc fî beyâni Istulâhi'l-Minhâc* (Minhâcu't-Tâlibîn eki), Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005.
- HASAN, Halid Ramazan, “Müctehid”, *Mu'cemû usûli'l-fikh*, Ravda, Mısır 1997.
- HEYTEMÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî, *Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc*, Mektebetü'l-ticareti'l-kübrâ, Kahire 1938, X.
- HEYTEMÎ, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru Kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1987, IV.
- HEYTÛ, Muhammed Hasan, *el-İctihâd ve Tabakâtu Müctehidi's-Şâfiyye*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1988.
- İBN KADÎ ŞÜHBE, Ebî Bekr b. Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed Takiyüddin ed-Dımaşkî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, thk. Hâfız Abdülalîm Hân, Dairetü'l-Mearifi'l-Osmaniyye, Haydarabad 1979, I.
- İBN KEMAL PAŞA, Şemseddin Ahmed, ve Taşköprülüzâde Ebu'l-Hayr İsâmuddin Ahmet Efendi, *Risaletan*, thk. Ebî Abdurrahman b. Akîl, 1976.
- İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Efrikî el-Mısrî, “s-h-b”. *Lisânü'l-'Arab*, Darü's-Sadr, Beyrut 2010, I.
- İBNÜ'L-HÂCİB, Ebû Amr Osman b. Hâcib el-Malikî, *Şerhu Muhtasarü'l-Müntehâ el-Usûli*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, Dâru'l- Kütübü'l-İlmîyye, Beyrut 2004, III.

İBNÜ'L-MÜLAKKIN, Sirâcüddîn Ebû Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Endelusî eş-Şâfiî, *el-İkdü'l-Mezheb fî Tabakati Hameleti'l-Mezheb*, thk. Eymen Nasr el-Ezherî-Seyyid Mühennâ, Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

İBNÜ'R-RIFAT, Ebi Abbas Necmuddîn Ahmed b. Muhammed, *Kifayetü'n-Nebih fi Fikhi'l-İmami's-Şâfiî*, thk. Mecdi Muhammed Surur Basalüm, Beyrut 2009, XI.

İBNÜ'S-SALÂH, Ebû Amr Takıyyüddîn Osmân b. Salâhiddîn Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî, *Fetâvâ ve mesâ'ilü İbni's-Salâh fi't-tefsîr ve'l-hadîs ve'l-uşûl ve'l-fikh ve Edebü'l-müftî ve'l-müsteftî*, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1986.

İNDÜNİSÎ, Abdusselam, Ahmed Nahrâvî, *el-İmâmu's-Şâfiî fi Mezhebeyhi'l-Kadîm Ve'l-Cedîd*, Kâhire, 1988.

KAFÎ, Sakkaf b. Ali, "vch", *Mu'cemu fi Maslahati Fikhi's-Şâfiyye*, 1997.

KAL'ACÎ, Muhammed, *Mu'cemu lugati'l-fukahâ, Nefâis li't-tibâati ve't-tevzi'*, Beyrut 1988.

KALYÛBÎ, Şihâbuddîn Ahmed b. Ahmed b. Selâme, Şihâbuddîn Ahmed el-Burullusi Umeyre, *Hâşiyetâ'l-Kalyûbî ve Umeyre*, thk. Mustafa Elbabî el-Halebî, 1956, I.

KAVÂSİMÎ, Ekrem Yusuf Ömer, *el-Medhal ilâ mezhebi'l-İmâm eş-Şâfiî*, Dâru'n-Nefâis, Ürdün 2003.

KEMALÜDDİN, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman, *Teysirü'l-Vüsûl ila Minhâcü'l-Usûl Mine'l-Menkuli ve'l-Ma'kul*, thk. Abdü'l-Fettah Ahmed kutbed-Değmişî, Faruku'l-Hadisiyyeti li ittibaati ve'n-Neşr, Kahire 2002.

KILIÇER, M. Esad, "Ashâbü't-Tahrîc", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV, III, İstanbul 1991.

MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, *el-Hâvî'l-Kebîr*, thk. Alî Muhammed Muavvad/Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, III.

MEHÂMİLÎ, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed ed-Dabbî, *el-Lübâb fi'l-fikhi's-Şâfiî*, thk. Abdülkerîm b. Suneytân el-Amrî, Daru'l-Buhari, Medine 1995.

Muhammed Abdulkâdir Şâhin, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

MÜZENÎ, Ebû İbrâhim İsmâil b. Yahya b. İsmâil el-Mısırî, *Muhtasarü'l-Müzenî*, thk.

NEŞEMÎ, Uceyl Casim, *Turuku İstinbati'l-Ahkami Mine'l-Kur'ani'l-Kerim el-Kavaidü'l-Usûliyyeti'l-Lugaviyye*, camiatü'l-Kuveyt, Kuveyt 1997.

- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, Dâru ihyâi't-turasi'l-Arâbiyye, Kahire 1995, I.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Minhâcu't-Tâlibîn ve Umdetu'l-Müftîn*, Dâru'l-Minhâc, Beyrut 2005.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Ravzatü't-tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, thk. Zuheyr eş-Şaviş, Mektebetü'l-İslâmi, Beyrut 1991, II.
- NEVEVÎ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref ed-Dimeşkî, *Âdâbü'l-Fetvâ ve'l-Müfti ve'l-Müsteftî*, thk. Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1988.
- OKUYUCU, Nail, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul 2015.
- ÖMER, Ahmet Muhtâr, "shb", *Mu'cemaü'l-lugati'l-Arabiyyeti'l-Muâssire*, Âlemü'l-Kütüb, Kahire 2008, III.
- ÖMER, Ahmet Muhtâr, "vch", *el-Meknezü'l-Kebîr*, Şirketü's-Sütur, Riyad 2000.
- ÖZDEMİR, Muhittin, *Şâfiî fûrû' fıkıh literatüründe mezhep görüşleri ile ilgili kavramların gelişimi*, Marmara Üniversitesi SBE, Doktora Tezi, İstanbul 2010.
- ÖZEN, Şükrü, "Müzenî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, TDV, XXXII, İstanbul 2006.
- RÂZÎ, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, *el-Mahsûl*, thk. Tâhâ Câbir-Fayyad el-Alvânî, Câmiatü Muhammed b. Suud, Riyad 2005, VI.
- SÂLİH, Ahmet Muhyiddin, "Ashâbü'l-Vücûh fî Fikhî's-Şâfiî ve eserühüm fî tatavuri'l-Mezheb", *Mecelletü Midadü'l-Âdâb*, Sayı III, 2011.
- SEKKAFÎ, Alevî b. Ahme, *Muhtasaru'l-Fevâidi'l-Mekkiyye fî mâ yehtâcuhu talebetü's-Şâfi'iyye*, thk. Yusuf b. Abdurrahmân el-Mer'aşlî, Dâru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 2004.
- SEM'ÂNÎ, Ebü'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed b. Abdilcebbâr et-Temîmî el-Mervezî, *Kavâtu'u'l-edille fi'l-usûl*, thk. Abdullah b. Hâfız b. Ahmed el-Hakemî, Mektebetü't-tevbe, Riyad 1998, V.
- SÜBKÎ, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi, *Tabakatü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî – Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1964, III.
- ŞÂFİÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *el-Üm*, thk. Mahmûd Matracî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VII.
- ŞÂFİÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *er-Risâle*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1940.

ŞÎRÂZÎ, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhim b. Ali b. Yûsuf Fîrûzâbâdî, *et-Tebşira fî usûli'l-fikh*, thk. Muhammed Hasan Heytû, Dârü'l-Fikr, Dımaşk 1983.

ŞÎRÂZÎ, Ebû İshâk İbrahim b. Ali b. Yusuf, *el-Mühezzeb fî fikhi'l-İmâm eş-Şâfî*, thk. Muhammed ez-Zuhaylî, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 1992, I.

ŞİRBİNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, thk. Muhammed Halîl Aytârî, Darü'l-Ma'rife, Beyrut 1997, I.

ZEBÎDÎ, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî, "chd", *Tâcü'l-'Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Kuveyt 1994, VII.

ZUFEYRÎ, Meryem Muhammed, *Mustalahâtü'l-Mezahibi'l-Fikhiyye ve Esrarü'l-Fikhîl Mermuzi fil A'lami ve'l-Kütübi ve'l-Arai ve't-Tercihat*, Dârü'l-İbni Hazm, Beyrut 2002.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : İbrahim İŞSİZ
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi: Şırnak 08.12.1980
Tel : 05533001415
E-posta : ibrahimissiz@hotmail.com
Yazışma Adresi : Kumçatı Beldesi Çadırılı Mah. 336. Sok. No: 1

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
İlköğretim	Silopi Lisesi Ortaokulu	1997
Ortaöğretim	Siirt İmam Hatip Lisesi	2000
Üniversite	Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	2013

İŞDENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
06.12.2001	Diyanet İşleri Başkanlığı	İmam-Hatip

YABANCIDİL:

YAYINLARI:

